

DIAK

Linda Mechelin-Vilenius
Sosionomi (AMK) diakoniatyö
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Opinnäytetyöraportti, 2025

Katsomusosaamisen vahvistaminen diakoniatyössä

Katsomusosaamisen työkirja diakoniatyöntekijöille

TIIVISTELMÄ

Linda Mechelin-Vilenius

”Katsomusosaamisen vahvistaminen diakoniatyössä – Katsomusosaamisen tehtäväkirja diakoniatyöntekijöille”

46 sivua ja 2 liitettä

Syksy 2025

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosionomi-(AMK) diakoniatyö

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa diakoniatyöntekijöille asiakastyön tueksi, työvälineeksi sekä itsereflektion apuvälineeksi katsomusosaamisen työkirja. Työkirjan tavoitteena oli diakoniatyöntekijöiden ammatillisen katsomusosaamisen vahvistaminen tiedollisen perustan sekä erilaisten tehtävien ja harjoitusten kautta. Opinnäytetyön työelämäkumppanina on ollut Diakonia-ammattikorkeakoulun kehittämishanke ”Katsomusosaamisen tarve ja asiantuntijuus kirkon toiminta-aloilla”, joka on toteutettu yhdessä Kirkkohallituksen kanssa. Kehittämishanke toteutui vuosina 2023—2025.

Opinnäytetyö oli kehittämispainotteinen ja kehittämisprosessi eteni syklisesti. Prosessin ensimmäinen vaihe oli kehitystarpeiden tunnistaminen, jolloin opinnäytetyön aihe valikoitui diakoniatyöntekijöiden katsomusosaamisen liittyväksi. Ideointivaiheessa syntyi ajatus katsomusosaamisen oppaasta diakoniatyöntekijöille. Opas muuttui työkirjaksi prosessin edetessä ja tuotoksen muotoutuessa. Valmis työkirja esiteltiin Tuusulan seurakunnan diakoniatimille, jotka arvioivat työkirjan sisältöä ja käytettävyyttä kirjallisesti sekä suullisesti. Lopullinen työkirja muotoutui arvioinnissa annettujen kehitysehdotusten mukaiseksi soveltuvin osin. Teoriaosuudet sekä tehtävät ja harjoitukset esiintyvät työkirjassa vuorotellen. Tehtäväkirja on 30-sivuinen, ja se sisältää tietoa ammatillisesta katsomusosaamisesta, katsomus- ja uskontolukutaidosta, katsomus- ja uskontodialogista sekä aktiivisesta kuuntelusta. Lisäksi se sisältää pohdintatehtäviä sekä aktiivisia harjoituksia. Työkirja julkaistaan Theseuksessa ja annetaan työelämäyhteistyön käyttöön.

Katsomusosaaminen on ajankohtainen aihe yhteiskunnan sekä katsomusten moninaistuessa. Diakoniatyöntekijät tulevat tarvitsemaan vuorovaikutustaitojensa vahvistamista tulevaisuudessa, kun katsomuksellisuus sekä uskonnollisuus moninaistuu sekä muuttaa muotoaan. Samaan aikaan yhteiskunnallinen sekä maailmanlaajuinen eriarvoisuus ja huono-osaisuus syvenee. Muutokset tulevat näkymään diakoniatyön eri osa-alueilla.

Asiasanat: Katsomusosaaminen, diakoniatyö, katsomus- ja uskontolukutaito, katsomus- ja uskontodialogi

ABSTRACT

Linda Mechelin-Vilenius

“Strengthening worldview competence in diaconal work – A workbook for diaconal workers”

46 p., 2 appendices

Autumn 2025

Diaconia University of Applied Sciences

Bachelor of Social Services

The purpose of the thesis was to produce a workbook on worldview competence for diaconal workers to support client work, serve as a tool in diaconal work, and assist in deacon workers self-reflection. The aim of the workbook was to strengthen the professional worldview competence of diaconal workers through a knowledge base as well as various tasks and exercises. The partner for the thesis was a development project on worldview competence that was carried out by Diaconia University of Applied Sciences in collaboration with the National Church Council of the Evangelical Lutheran Church of Finland. The development project is takes place between 2023—2025.

The thesis had a development focus, and the development process proceeded cyclically. The first phase of the process was identifying development needs and the topic of the thesis was chosen to address the worldview competence of diaconal workers. During the ideation phase, the idea of a guide to worldview competence for diaconal workers emerged. The guide evolved into a workbook as the process progressed and the output took shape. The completed workbook was presented to the diaconate team of the Tuusula Parish in Finland, who evaluated the content and usability of the workbook both in writing and orally. The final workbook was shaped according to the development suggestions given in the evaluation. The contents of the workbook alternate between theoretical sections and reader tasks. The workbook is 30 pages long and contains information about professional worldview competence, worldview and religious literacy, worldview and religious dialogue, as well as active listening. Additionally, it includes reflection tasks and active exercises. In the final phase, the workbook will be published and made available for use in collaboration with working life.

Worldview competence is a relevant topic as society and beliefs become more diverse. Diaconal workers will need to strengthen their interaction skills in the future as worldviews and religiosity diversify and change. At the same time, social and global inequality and disadvantage deepen. The changes will be reflected in different areas of diaconal work.

Keywords: Worldview competence, diaconal work, belief and religion literacy, belief and religion dialogue

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 KESKEISIÄ KÄSITTEITÄ AMMATILLISESSA KATSOMUSOSAAMISESSA	6
2.1 Katsomusosaaminen.....	6
2.2 Katsomus- ja uskontolukutaito	8
2.3 Uskontolukutaito ammatillisena kompetenssina.....	10
2.4 Katsomus- ja uskontodialogi	11
2.5 Uskontolukutaidon ja uskontodialogin ero.....	12
3 AMMATILLINEN OSAAMINEN DIAKONITYÖSSÄ.....	13
3.1 Diakoniatyö	13
3.2 Diakonianviranhaltijan ydinosamiskuvaus.....	15
3.3 Ajankohtaiset muutokset diakoniatyön toimintaympäristössä	17
3.4 Monikulttuurisuustyö diakoniatyössä.....	20
3.5 Miksi ammatillista katsomusosaamista tarvitaan diakoniatyössä?	23
4 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITE	24
5 TAUSTA JA YHTEISTYÖKUMPPANI.....	25
6 KEHITTÄMISTYÖN PROSESSI	27
6.1 Työkirjan suunnittelu ja toteutus.....	27
6.2 Kehittämismenetelmät.....	29
6.3 Työkirjan arviointi sekä lopullinen versio työkirjasta	31
7 OPINNÄYTETYÖN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS	32
8 POHDINTA	34
8.1 Johtopäätökset.....	34
8.2 Ammatillinen kasvu	36
LÄHTEET	39
LIITE 1. Arviointilomake	44
LIITE 2. Katsomusosaamisen työkirja diakoniatyöntekijöille	45

1 JOHDANTO

Viime vuosikymmeninä suomalainen yhteiskunta on muuttunut moniarvoisemmaksi sekä monimuotoisemmaksi. Suomeen on maahanmuuton myötä asettunut erilaisia kristillisiä yhteisöjä sekä muita uskontoja. Uudet uskonnolliset virtaukset ja moniarvoistuminen vaikuttavat myös Suomen evankelis-luterilaisen kirkon jäseniin ja sen työntekijöihin. Uskonnottomuus on myös osa suomalaisten katsomuksellista todellisuutta. Seurakunnan työntekijät kohtaavat arjessaan yhä useammin lähimmäisiä, jotka uskovat toisin. Tämä muutos saa aikaan sen, että muiden uskontojen ja kristinuskon välisiä suhteita tulee pohtia. (Kirkkohallitus, 2013, s.5.)

Katsomusosaamisen vahvistaminen on myös ajankohtaista globaalisti moninaisessa ja monikulttuurisessa maailmassa. Ammatillista katsomusosaamista tarvitaan yhteiskunnassamme nykyisin laajasti, jonka takia asiaan tulee kiinnittää huomiota kirkon alan ammattiteissa ja erityisesti diakoniatyössä. Diakoniatyöntekijät kohtaavat yhteiskuntamme kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevia ihmisiä. Näiden asiakkaiden kohtaamiseen tarvitaan hyviä kohtaamistaitoja. Ihmisten arvostavaan kohtaamiseen voidaan vahvasti liittää myös heidän katsomuksensa huomioiminen.

Opinnäytetyöni tarkoituksena on laatia työkirja diakoniatyöntekijöille katsomusosaamisesta. Opinnäytetyöni tavoitteena on tukea diakoniatyöntekijöiden ammatillista katsomusosaamista heidän kohdatessa erilaisten katsomuksellisten taustojen omaavia asiakkaita. Työkirjan nimi on "Katsomusosaamisen työkirja diakoniatyöntekijöille".

Opinnäytetyöni on osa Diakonia-ammattikorkeakoulun tutkimuksellista kehittämishanketta nimeltään "Katsomusosaamisen tarve ja asiantuntijuus kirkon toiminta-aloilla", joka toteutettiin yhteistyössä Kirkkohallituksen kanssa. Katsomusosaamisen tarve ja asiantuntijuus kirkon toiminta-aloilla –

kehittämishanke toteutui 2023—2025 välisenä aikana. Hanke itsessään on osa laajempaa Kirkkohallituksen kanssa tehtävää hankeyhteistyötä. (Diak, i.a.-a.)

2 KESKEISIÄ KÄSITTEITÄ AMMATILLISESSA KATSOMUSOSAAMISESSA

2.1 Katsomusosaaminen

Katsomuksella tarkoitetaan yhteisön tai yksilön kokonaiskäsitystä todellisuudesta, arvosta, todellisuuden luonteesta, erilaisia käsityksiä tietämisen mahdollisuuksista sekä käsityksiä tiedosta. Katsomuksella tarkoitetaan elämäkatsomusta sekä maailmankatsomusta. Nämä edellä mainitut katsomukset taas pitävät sisällään tietoteorian, arvot, etiikan sekä maailmankuvan. Ihmisen oma katsomus ohjaa hänen olemassaoloaan, ajatteluaan, ei-tietoisia ja tietoisia valintoja sekä merkityksenantoaan. Katsomuskäsite on inklusiivinen. Se kattaa ei-uskonnolliset, uskonnolliset ja poliittiset tavat hahmottaa maailmaa. (Katsomusdialogi.fi i.a.; Opetushallitus i.a.)

Maailmankatsomus pitää sisällään yksilön näkemyksen elämästä ja maailmasta. Maailmankatsomus luo pohjan yksilön käsitykselle hyvästä elämästä sekä arvomaailmalle. Se voi pitää sisällään käsityksiä siitä mihin toivo ihmiselämässä perustuu sekä mikä koko elämän tarkoitus on. Useimmiten maailmankatsomus pohjautuu uskonnon oppijärjestelmään tai uskonnollisen traditioon, mutta elämäkatsomuksen kuvaajana sen ei tarvitse olla kiinnittynyt mihinkään yksittäiseen uskontoon tai uskontoon ylipäätään. Maailmankatsomus vaikuttaa monin tavoin ihmisen elämään yksilön arjessa sekä ihmisen käsitykseen omasta itsestään. (Ikonen, 2020.)

Osaaminen on taitojen ja tietojen hallintaa, hyödyntämistä, kehittämistä sekä soveltamista. Lisäksi se on asenteiden ja tunteiden tiedostamista. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko, i.a.-c.) Ammatillisen katsomusosaamisen mallissa voidaan jäsentää ammatillinen katsomusosaaminen neljän taidon kautta, jotka ovat uskontolukutaito, reflektiotaidot, dialogitaidot sekä kehittämis- ja vaikuttamistaidot. (Ikonen, 2024, s.45). Ammatillinen katsomusosaaminen edellyttää ammattilaiselta erilaisten katsomusten tiedollista tuntemista ja avoimuutta tarkastella omaa maailmankatsomustaan sekä kykyä soveltaa

omassa toimintaympäristössään erilaisia näkökulmia katsomuksiin liittyen. Dialogiosaamista sekä reflektio-osaamista tarvitaan, jotta omaa maailmankatsomusta voidaan tarkastella. (Ikonen, 2020.) Katsomusosaamisen tiedollista puolta kuvaa uskontolukutaito (Ikonen, 2024).

Dialogiosaamisella tarkoitetaan kykyä kuulla toisten näkemyksiä, vaikka ne olisivat itselleen vieraita sekä kykyä kertoa omista ajattelutavoistaan. Tavoitteena dialogisessa vuorovaikutuksessa on yhteisten toimintatapojen ja tavoitteiden etsiminen. Ammatillisessa katsomusosaamisessa dialogiosaaminen edellyttää perusteiden tuntemista dialogisesta vuorovaikutuksesta sekä eri muotoja uskontodialogista. Katsomusosaaminen avulla voidaan ammattilaisen toimesta huomioida katsomuksen merkitys sellaisten ihmisten tunnistamisessa, jotka ovat haavoittuvassa asemassa. Ammatillista katsomusosaamista tarvitaan myös silloin kun kehitetään saavutettavia palveluita erilaisille asiakasryhmille. (Ikonen, 2020.)

Reflektio-osaaminen pitää sisällään ihmisen omat arvot, arvojen tunnistamisen sekä maailmankatsomuksen tunnistamisen omassa elämässään. Siihen sisältyy myös kyky käsitellä kysymyksiä, jotka liittyvät omaan maailmankatsomukseen. Tällaisia kysymyksiä voivat olla omien katsomusten taustoihin liittyvät kysymykset tai ristiriitaisuudet, jotka maailmankatsomukseen liittyvät. (Ikonen, 2020.) Katsomus- ja uskontodialogi ovat osa dialogi- sekä reflektio-osaamista ammatillisessa katsomusosaamisessa.

Kehittämisen- ja vaikuttamistaidot ovat kykyä ymmärtää katsomusten merkityksiä saavutettavuuden sekä yhdenvertaisuuden näkökulmista. Lisäksi se on kykyä toimia monialaisissa verkostoissa. Näiden kykyjen avulla ammattilainen pystyy tarkastelemaan yhteiskunnan sekä yksilön toimintaa eettisestä näkökulmasta. Ne auttavat tunnistamaan esimerkiksi sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja ihmisoikeuksiin liittyviä kysymyksiä sekä vallankäytön sekä pyrkimystä vaikuttaa niihin oman toiminnan kautta. (Ikonen, 2024, s.46.)

2.2 Katsomus- ja uskontolukutaito

Katsomuslukutaito käsitteen voidaan katsoa olevan lähellä uskontolukutaito käsitettä. Katsomuslukutaito käsitteeseen sisältyvät myös kaikki ne katsomukset, jotka eivät liity uskonnolliseen traditioon tai uskontoon. (Nikkanen, 2020, s.51.) Uskontolukutaidolla tarkoitetaan kykyä ymmärtää erilaisia uskontoja. Uskontolukutaitoon tarvitaan riittäviä perustietoja erilaisista uskontoperinteistä. Edellytys uskontolukutaidolle on myös taito kohdata ihmiset kunnioittavasti. (Jardi, P. ym. 2024, s.6.) Uskontolukutaito on osa ammatillista kompetenssia ja sitä tarvitsevat sekä ei-uskonnolliset, kuin uskonnollisetkin ihmiset (Linjakumpu, 2023, s.19).

Katsomusosaaminen sekä katsomus- ja uskontolukutaito ovat osittain rinnakkaisia ja limittyviä. Uskontolukutaito edellyttää valmiutta keskustella katsomuksiin ja uskontoihin liittyvistä kysymyksistä. Lisäksi uskonnon tai katsomuksen merkityksen ymmärtäminen asiakkaan elämässä, auttaa syventämään asiakassuhteen vuorovaikutusta. (Ikonen, 2020.) Brittiläiset Matthew Francis ja Adam Dinham määrittelevät uskontolukutaidon niin, että käsite pitää sisällään ymmärryksen myös ateismista ja uskonnottomuudesta uskontojen lisäksi. Uskontolukutaitokäsitettä korvaamassa sekä sen rinnalla käytetään myös käsitettä katsomuslukutaito. Uskonnon monilukutaito sekä monikko muoto uskontolukutaidoista ovat myös mahdollisia rinnakkaisia termejä. (Linjakumpu ym., 2023, s.17.)

Argumenta-hankkeen kautta uskontolukutaito on ymmärrettävissä uskonnollistamisen ja uskontosokeuden väliin jääväksi tilaksi, jossa ei aliarvioida tai yliarvioida uskontojen merkitystä. Yksilön elämässä uskonnon tärkeys tunnustetaan, mutta uskonnoille ei anneta yksinoikeudella tilaa ihmisten menestyksen, yhteiskuntaan sopeutumisen tai valintojen selittäjänä. Uskontolukutaidolla viitataan myös niihin perustietoihin, jotka liittyvät uskontoperinteisiin sekä yksilön motivaatioon sekä kykyyn hankkia tarvittavaa lisätietoa niihin liittyen. (Konttori, 2018, s.2.)

Uskontolukutaito käsitteenä ei ole uusi, mutta se on noussut esiin vasta viime aikoina uskontotieteen saralla. Sen juuret ovat englanninkielisessä termissä ”religious literacy”. Uskontolukutaito käsitteenä voidaan jaotella kolmeen eri näkökulmaan. Nuo näkökulmat ovat kulttuuripainotteinen, uskontososiologinen sekä teologiapainotteinen näkökulma. Uskontolukutaitoon liittyvät tutkimukset ovat usein koulutusinstituutioiden ja uskonnonopetuksen kontekstiin liittyviä. Käsite tulee esiin myös hyvinvointia ja radikalisaatiota tarkasteltaessa. (Konttori, 2018, s.1.)

Malkavaara määrittelee uskontolukutaitoa Argumenta-hankkeen kanssa samoin. Malkavaaran mukaan uskontoa ei pidä ali- tai yliarvioida eikä sitä pidä demonisoida tai puolustaa sokeasti. Uskonto tulisi nähdä luonteenomaisena ilmiönä ihmiselle. Uskonto liittyy ihmiselämässä usein erilaisiin eettisiin käsityksiin, arkielämään, vuotuisiin juhliin ja juhlatapoihin sekä siihen miten ihminen suhtautuu lähimmäisiinsä. Uskonnollisuus ilmenee pyhyyskäsitteinä sekä rituaaleina. Uskonnon vaikutus ei rajaudu vain näihin asioihin ja sen ymmärtäminen on uskontolukutaitoa. Lukutaito on aina kriittistä sekä analyttistä. Uskontolukutaito mahdollistaa sen, että osaa kiinnittää huomiota uskontojen välisiin eroihin, niiden sisäisiin tekijöihin sekä uskonnollisuuden ja uskonnon muutoksiin. (Malkavaara, 2021, s.141.)

Uskontolukutaitoa voi oppia muun muassa hakemalla tietoa eri uskonnoista, lukemalla, seuraamalla eri tavoin uskovien elämää sekä kohtaamalla heitä erilaisissa ympäristöissä. Diakonia-ammattikorkeakoulu tarjoaa myös uskontolukutaidon koulutusta. Uskontolukutaidon tarve on osoittautunut tärkeäksi mediassa sekä sosiaali- ja terveysalalla. Näillä aloilla uskontolukutaidon puute tai heikkous saattaa aiheuttaa isojakin virheitä sekä sulkea ovia ymmärrykseltä. (Malkavaara, 2021, s.141.)

2.3 Uskontolukutaito ammatillisena kompetenssina

Yhteiskunnan eri aloilla uskontolukutaito on tärkeä osa ammatillisuutta. Kestävän toiminnan kannalta ei ole mahdollista sivuuttaa uskontoihin liittyviä kysymyksiä. Yhteiskuntamme muuttuu globalisaation myötä yhä moninaisemmaksi uskontojen ja kulttuurien saralla, joka merkitsee sitä, että tarvitaan uudenlaisia valmiuksia työelämässä sekä yksityiselämässä ihmisten väliselle vuorovaikutukselle. Osa onnistunutta vuorovaikutusta on uskontolukutaito, jossa ihminen on tietoinen omasta katsomuksestaan sekä arvomaailmastaan ja samalla on kuitenkin avoin kohtaamaan toisin toimivia ja ajattelevia ihmisiä. (Linjakumpu 2023, s.153.) Uskontolukutaiton ammatillista tarvetta voidaan perustella työntekijän oman ammattikunnan mukaisilla eettisillä periaatteilla (Linjakumpu 2023, s.158). Diakoniatyöntekijöiden kohdalla se tarkoittaisi diakoniatyöntekijöiden eettisiä ohjeita sekä sosiaalialan ammattihenkilön eettisiä ohjeita (Talentia, 2022; Diakoniatyöntekijöiden liitto, 2016).

Uskontolukutaidossa tärkeä tiedollinen lähtökohta on tunnistaa kontekstisidonnaisuus katsomuksissa sekä uskonnoissa. Uskontolukutaidon näkökulmasta uskonnot ovat ihmisten luomia sekä paikkaan ja aikaan sidottuja. Uskonnot ovat läpi historiansa olleet vuorovaikutuksessa keskenään, ja ne ovat omaksuneet toisiltaan käytänteitä sekä uskomuksia. Uskontoja myös harjoitetaan monin eri tavoin ja uskontoperinteiden sisäinen moninaisuus on tärkeää ymmärtää. (Linjakumpu 2023, s.154.)

Linjakumpu erottaa uskontolukutaidottoman ja uskontolukutaitoisen ihmisen niin, että uskontolukutaitoisella ihmisellä on kyky itsereflektioon, laajempaan yhteiskunnalliseen ymmärrykseen sekä kyky kohdata erilaisuutta. Uskontolukutaitoon liittyy vahvasti valmius ymmärtää toisin uskovia ja ajattelevia sekä valmius aktiiviseen vuorovaikutukseen heidän kanssaan. (Linjakumpu 2023, s.156—157.)

2.4 Katsomus- ja uskontodialogi

Dialogi on pyrkimystä ymmärrykseen tasa-arvoisessa lähtöasetelmassa, mutta tavoitteena ei lähtökohtaisesti ole yhteisymmärrys. Dialogissa erityisen tärkeää on aktiivinen sekä myötäelävä kuuntelu ja se vaatii avointa suhtautumista ja valmiutta kyseenalaistaa myös omia ajatuksiaan. Dialogissa tärkeää on myös keskinäinen luottamus keskustelijoiden välillä. (Holm ym, 2018.) Dialogiosaaminen ammatillisessa katsomusosaamisessa perustuu dialogisen vuorovaikutuksen perusteisiin sekä eri uskontodialogin muotojen tuntemiseen (Ikonen, 2020). Dialogin vastineena käytetään myös termiä kuunteleva keskustelu (Rautionmaa ym. 2017, s.247).

Ennen kaikkea katsomusdialogi on dialogista asennoitumista. Dialogissa ihmiset kuuntelevat toisiaan, jotta he löytäisivät yhteisen pohjan keskustelulle sekä kunnioittaakseen myös toistensa erilaisuutta. Katsomusdialogi voidaan nähdä yhdessä tärkeiksi nähtyjen asioiden puolesta toimimisena yhteistyössä. Dialogiprosessissa tarvitaan kykyä omien käsitysten muuttamiseen, aitoa kiinnostusta toisen tunteista ja ajatuksista. Dialogiprosessissa vaaditaan sitoutumista ja kärsivällisyyttä. (Rautionmaa, 2020.)

Katsomus- ja uskontodialogissa vuoropuhelu voi koskettaa ihmisen maailmankatsomuksen roolia erilaisissa tilanteissa sekä katsomuksen tai uskonnon harjoittamista. Katsomus- ja uskontodialogissa tavoitteena voi olla myös yhteisen toiminnan tavoittelemine. (Kulttuuri- ja uskontofoorumi FOKUS ry, 2024, s.14.) Katsomus- ja uskontodialogin tarkoituksena on edistää katsomusten ja uskontojen välistä yhteisymmärrystä ja auttaa rakentamaan rauhankulttuuria. Dialogin edellytyksenä on toisen ihmisen katsomuksen ja vakaumuksen kunnioitus sekä todellinen ymmärrys. Katsomus- ja uskontodialogi mahdollistaa kohtaamisen erilaisista lähtökohdista ja taustoista tulevien ihmisten välillä. (Rautionmaa, 2013; Kallioniemi, 2024, s. 4.)

Lähivuosina on ollut valloilla trendi, jonka seurauksena katsomukset ja uskonnot on haluttu eristää yksityiseen elämään ja pois julkisesta tilasta. Tämä altistaa

yhteiskunnan tilanteeseen, jossa katsomukset ja uskonnot sulkeutuvat ja lokeroituvat näkymättömiksi. Katsomus- ja uskontodialogi tulisi olla yhteiskunnan perustehtävä, koska se on yhteiskunnallisesti hyvin merkityksellistä ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa ja kohtaamisissa. (Kallioniemi, 2024, s. 4.)

Uskontodialogeja on monenlaisia. Osa uskontodialogeista on kohtaamisia, jotka eivät ole ennalta suunniteltuja ja niitä voidaan kutsua arjen dialogeiksi. Osa uskontodialogeista on taas organisoituja kohtaamisia ja ne voivat olla esimerkiksi Suomen evankelis-luterilaisen kirkon alulle panemaa dialogitoimintaa muslimien ja kristittyjen välillä. Toimintaan osallistuvat ovat pääsääntöisesti yhteisöjen johtajia ja uskontojen oppineita. (Rautionmaa, 2013.)

Uskontodialogit voivat olla myös kulttuuriin liittyviä tai teologisia. Jotkin dialogit liittyvät maailmankatsomuksen toteuttamiseen ja ihmisen oman uskonnon harjoittamiseen. Dialogit voivat olla myös yhteistyötä tai tiedon jakamista. Uskontodialogeissa keskeistä on halu oppia toiselta sekä kyky nähdä epätäydellisyyttä omassa tiedoissaan ja totuuksissaan. Tiivistettynä uskontodialogin tavoitteena on pyrkiä tavoittelemaan ymmärrystä, jossa eri uskontokuntia edustavat henkilöt tekevät uudenlaisia tulkintoja itsestään tutkiessaan omia traditioitaan. Edellä mainitut tulkinnat auttavat muiden uskontojen edustajia ymmärtämisessä ja arvostamisessa. Tavoitteena olisi, se että eri uskontokuntien edustajat huomasivat, että uskontojen yksilölliset ominaisuudet täydentävät toisiaan. (Rautionmaa, 2013.)

2.5 Uskontolukutaidon ja uskontodialogin ero

Uskontolukutaito on osaamista, kulttuurintuntemusta ja herkkyyttä. Se voi olla myös väline, jolla autetaan muita ymmärtämään kokonaisuutta kulttuuriin liittyen. Uskontolukutaitoisuutta voidaan pyrkiä selittämään erilaisten metaforien kautta. Uskontolukutaito on kuin kartta, jonka tarkoituksena on näyttää maasto kokonaisvaltaisesti tai se voi olla kompassi, jonka avulla saa tarkan tiedon

suunnasta, jota kohti voi orientoida itsensä kulkemaan. (Malkavaara, 2021, s.134.)

Uskontolukutaito ei ole sama asia kuin uskontodialogi. Uskontolukutaito ei ole silta eri uskontoryhmien välille. Uskontodialogi tai uskontodialoginen asenne on tarkastelutapa, jossa keskustelijat erilaisista vakaumuksellisista lähtökohdista tulevat pohtimaan asioita sekä oppimaan toinen toisiltaan. Uskontodialogiin kuuluu huolellisesti valmisteltua teologista keskustelua tai arkista kohtaamista. Tarkoitus on eri vakaumuksiin tai uskontoihin sitoutuneiden ihmisten välinen vuorovaikutus. Tärkeää uskontodialogissa on oman vakaumuksen sekä perinteen hyvä tuntemus ja riittävät tiedot ja taidot sen edustamiseen. (Malkavaara, 2021, s.135.)

Uskontodialogi ja uskontolukutaito voidaan nähdä kuitenkin myös sukulaisilmiönä. Uskontolukutaidon kehittämistä voi ilmetä sekä uskontonsa hyvin tuntevalla, että uskonnoista mitään tietämättömälle. Kommunikaatiokykyä parantaa uskontolukutaidon sisäistäminen. Se auttaa myös ymmärtämään uskonnottomuutta sekä uskonnollisuutta. Arvostavaa tasapuolisuutta vaaditaan uskontolukutaidossa. Uskontolukutaidossa ei tarvita dialogia eikä se ole olemukseltaan uskontodialogia. (Malkavaara, 2021. s.135.)

3 AMMATILLINEN OSAAMINEN DIAKONITYÖSSÄ

3.1 Diakoniatyö

Diakonia perustuu lähimmäisen rakkauden edistämiseen. Diakoniatyön raamatulliset perusteet löytyvät vahvana esimerkiksi Apostolien teoista. (Kopperi, 2015, s.218.) Diakoniatyöllä tarkoitetaan Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa sellaisten ihmisten kokonaisvaltaista auttamista, jotka ovat syystä tai toisesta vaikeuksissa. Auttaminen on ihmisten tukemista esimerkiksi

terveydellisessä toimintakyvyssä, hengellisyydessä, sosiaalisesti, aineellisesti sekä henkisesti. Näiden lisäksi diakoniatyöhön kuuluu diakoniakasvatus sekä yhteiskunnallinen vaikuttaminen. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seurakunnissa diakoniatyötä tekevät diakoniatyöntekijät, jotka ovat ammatillisesti koulutettuja. Diakoniatyöntekijöiden lisäksi seurakunnan muut työntekijät, vapaaehtoiset sekä kaikki seurakunnan jäsenet kantavat diakonista vastuuta. Diakonista toimintaa toteuttavat seurakuntien lisäksi myös diakonialaitokset sekä erilaiset järjestöt. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko, i.a.-b.)

Diakonianvirka saa perusteensa kirkon missiosta. Keskeistä diakoniatyössä on heikompien puolesta sekä heidän kanssaan toimiminen. Evankeliumin julistaminen liittyy myös vahvasti diakoniatyöhön, sen tarkoituksena on uskon herätteleminen ja vahvistaminen. Evankeliumista kertominen auttaa kasvattamaan ihmistä Jumalan kuvana sekä sosiaalieettiseen vastuuseen. Diakonian viranhaltijan tehtäviin kuuluu ihmisen luovuttamattoman arvon puolustaminen, häden kohtaaminen ja tunnistaminen. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko, i.a.-c.)

Diakoniatyön tavoitteena on lievittää yksinäisyyttä ja vahvistaa ihmisen osallisuutta. Diakoniatyössä lähtökohtana on se, että ihminen kuullaan ja nähdään kokonaisvaltaisesti sekä kiireettömästi. Diakoniatyön edellytyksenä on vahva osaaminen terveydenhuollon ja sosiaaliturvan palveluista. Diakoniatyössä ihmiset saavat hengellistä ja henkistä tukea sekä konkreettista apua mielen ja käytännön ongelmassa. Diakoniatyön erilaisia toimintamuotoja ovat esimerkiksi palveluohjaus, asiointiapu, ruoka-apu, henkilökohtaiset kohtaamiset sekä erilaiset ryhmätoiminnat. Diakoniatyössä pyritään myös vaikuttamaan valtakunnallisella ja paikallisella yhteistyöllä ihmisten ahdinkojen juurisyihin. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko, i.a.-a.)

Diakonisen toiminnan perusteena on kristillinen ihmiskäsitys. Diakonista auttamista ohjaavia periaatteita ovat asiakaslähtöisyys, luottamus, läsnä oleminen, toisen osaan asettuminen, todesta ottaminen, yhteistyö ja ihmisen kokonaisvaltainen kohtaaminen. Avun antamisen ja hyvän vuorovaikutussuhteen luomisen edellytys on luottamus. Diakoniatyöntekijän aitous ja rehellisyys on

tärkeää asiakkaille. (Rättyä, 2012, s. 82.) Diakoniselle auttamiselle ei aseteta ulkoisia esteitä tai rajoitteita liittyen esimerkiksi asiakkaan poliittiseen vakaumukseen, uskonnollisuuteen, ekonomiseen asemaan tai kirkkoon kuulumiseen (Rättyä, 2012, s.84).

Monikulttuuristuva ja moniarvoistuva yhteiskunta luo haasteita diakoniatyössä annettavalle hengelliselle tuelle sekä muille diakoniatyön keskeisille toiminnolle kuten esimerkiksi ruoka-avulle, perhetyölle sekä erilaisille asiakasryhmille tarkoitetuille ryhmätoiminnoille. Diakoniatyöntekijältä edellytetään hengellisten kysymysten käsittelemisessä spirituaalista sensitiivisyyttä. Spirituaalisella sensitiivisyydellä tarkoitetaan herkkyyttä havaita asiakkaan hengellisiä ja henkisiä elämäntulkintoja sekä näiden tulkintojen kunnioittamista erilaisissa keskustelu- ja kohtaamistilanteissa. Spirituaalisesti sensitiivinen työote edellyttää työntekijältä sitä, että hän tiedostaa ja käsittelee omia asenteitaan, hengellisyyttään, uskonnollisuuttaan sekä maailmankuvaansa. Näiden edellä mainittujen asioiden kohtaaminen luo mahdollisuuden kohdata kunnioittavasti ja aidosti toisin ajattelevia ihmisiä. Se on myös edellytys sille, että toista kunnioittava ja todellinen dialoginen vuorovaikutus voi syntyä. Diakoniatyöntekijän perehtyminen suomalaiseen uskonnollisuuteen ja kulttuuriin sekä muihin uskontoihin ja kulttuureihin antaa lisävalmiuksia kohtaamaan moninaisuutta. (Rättyä, 2012, s.88.)

3.2 Diakonianviranhaltijan ydinosaamiskuvaus

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ammateissa on määritelty sekä yhteiset, että tehtäväkohtaiset ydinosaamiskuvaukset. Kirkon ammattien keskiössä on kirkon missio. Ydinosaamisen osa-alueet ovat jäsennettävissä seuraaviin viiteen eri alueeseen, tehtäväkohtainen osaaminen, vuorovaikutusosaaminen, teologinen ja arvo-osaaminen, työelämä- ja kehittämisosaaminen sekä toimintaympäristö- ja yhteisöosaaminen. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko i.a.-d.)

Diakonian tehtäväosaamisen keskiössä ovat ihmisten kohtaaminen erilaisissa elämäntilanteissa. Diakoniatyöntekijä tarvitsee laaja-alaista osaamista tunnistaakseen ihmisten hätää. Diakoniatyötä tehdään, jotta sosiaalinen oikeudenmukaisuus toteutuu ja ihmisarvoa puolustetaan. Diakoniatyöntekijältä vaaditaan kykyä olla aidosti läsnä ihmisten erilaisissa elämäntilanteissa ja tukea hyvinvoinnin, merkityksellisyyden ja olemassaolon kysymyksissä. Edellytys luovuttamattoman ihmisarvon puolustamiseksi on kyky kohdata ihmisiä ilman ehtoja, taitoa kunnioittaa kaikissa tilanteissa ihmisten arvokkuutta sekä kykyä puolustaa kirkossa ja yhteiskunnassa jokaisen ihmisen osallisuutta. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko i.a.-c.)

Diakonian viranhaltijan ydiosaamiskuvauksessa nostetaan esiin samoja tärkeitä teemoja kuin ammatillisessa katsomusosaamisessakin. Diakoniatyössä vuorovaikutusosaamisen tavoitteena on saavutettavuuden vahvistaminen sekä vuorovaikutukseen liittyvien esteiden poistaminen. Edellytyksiä vuorovaikutusosaamiselle ovat muun muassa kyky dialogisen ja vuorovaikutuksellisen ilmapiirin sekä turvallisen tilan rakentaminen. Lisäksi tarvitaan kulttuuristen tekijöiden tunnistamiseen kykyä sekä taitoa toimia vuorovaikutustilanteissa sensitiivisesti. Teologinen ja arvo-osaaminen taas pitää sisällään taidon tukea ihmisiä spiritualiteetin ja merkityksellisyyden kysymyksissä. Toimintaympäristö- ja yhteisöosaamisessa nostetaan esiin muun muassa diakoniatyöntekijän kyky luoda osallisuudelle edellytyksiä, jotta voidaan toimia yhdessä rakennettujen tavoitteiden mukaisesti sekä taitoa rakentaa uusia kumppanuuksia ja toimia erilaisissa verkostoissa kaikkein haavoittuvimmassa elämäntilanteessa elävien ihmisten parhaaksi. Työelämä- ja kehittämisosaamisessa nostetaan esiin taito varmistaa turvallinen tila, saavutettavuus sekä esteettömyys kaikessa kirkon toiminnassa. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko i.a.-c.) Katsomusosaamisen voidaan katsoa sisältyvän näihin kaikkiin diakonian viranhaltijan ydiosaamisen eri osa-alueisiin.

Kirkon nuorisotyönohjaajien ydiosaamiskuvauksissa teologisen ja arvo-osaamisen kohdassa 8C on erikseen mainittu uskonto- ja katsomusosaaminen. Ydiosaamiskuvauksessa nostetaan esiin taito tunnistaa erilaisia katsomuksia ja uskontoja sekä kyky toimia katsomussensitiivisesti. (Suomen

evangelisluterilainen kirkko, i.a.-g.) Kirkon nuorisotyönohjaajien sekä lastenohjaajien ydinosaamiskuvauksissa kohdassa teologisen ja arvo-osaamisen kohdassa 8C on nostettu uskonto- ja katsomusdialogi sekä katsomuskasvatus. (Suomen evangelisluterilainen kirkko, i.a.-g, Suomen evangelisluterilainen kirkko, 2022, s.8). Diakonian viranhaltijoiden ydinosaamiskuvauksissa katsomusosaamista ei ole erikseen mainittu (Suomen evangelis-luterilainen kirkko, i.a.-c).

3.3 Ajankohtaiset muutokset diakoniatyön toimintaympäristössä

Yhteisöjen ja yksilöiden ihmiskäsityksellä, hengellisellä orientaatiolla sekä maailmankuvalla on tärkeä merkitys kaikissa ihmissuhteisiin liittyvissä ammateissa. Nopeasti globalisoituvassa ja muuttuvassa maailmassa uskonnot sekä erilaiset maailmankuvat tulevat lähelle toisiaan. Uskonnollisuus on myös muutoksessa ja myös Suomessa uskonnollisuus monimuotoistuu sekä muuttuu. Uskonnollisuus ei ole vähenemässä vaan se saa uusia muotoja. (Nikkanen, 2020, s.49.) Muuttuvassa ja moniarvoistuvassa maailmassa näkyvät hengellisyyden sekä uskonnollisuuden muutokset, jotka heijastuvat myös diakoniatyön eri osa-alueisiin. Nämä muutokset saavat aikaan sen, että diakoniatyössä tullaan tarvitsemaan laajaa hengellisyyden ymmärtämistä sekä uskontolukutaitoa. (Nikkanen, 2020, s. 50.)

Diakoniatyön haaste sekä tehtävä on reagoida yhteiskunnan tarpeisiin ja muutoksiin nopeasti. Diakoniatyössä korostuvat edellisten diakoniabarometrien lailla fyysiset sairaudet, säännöllisesti toimeentulotuella elävät, mielenterveyden ongelmat, pitkäaikaistyöttömyys sekä tarve toistuvalla ruoka-avulle. Korona-aikana huono-osaisuuden ylisukupolvistuminen sekä kasautuminen näyttää lisääntyneen. Diakoniabarometrin vastaajista yli 70 prosenttia kertoi kohtaavansa vähintään kuukausittain toisen tai kolmannen polven sosiaalitoimen tai diakoniatyön asiakkaita. Lisäksi lähes 80 prosenttia vastaajista kertoi tapaavansa asiakkaita, joiden elämässä huono-osaisuuden kriteereistä täyttyy vähintään viisi. (Hammaren ym., 2022, s.128—130.)

Kansainvälisistä tilastoista käy ilmi, että maailmanlaajuisesti tarkasteltuna johonkin uskontoon itsensä liittävien ihmisten lukumäärä sekä heidän osuutensa koko maailman väestöstä, on kasvanut edellisten vuosikymmenien ajan (Kirkon tutkimus ja koulutus, 2023, s.16—17). Globaalit kehityssuunnat ennakoivat, että lähitulevaisuudessa uskonnolliset jännitteet eivät tule vähenemään maailmassa. Globaalisti uskonnollisia ihmisiä on enemmän suhteessa uskonottomiin. Uskonnolliset ihmiset muodostavat kasvavan enemmistön ja ovat yhä enemmän tekemisissä sekä toistensa, että uskonottomien ihmisten kanssa. Teollistuneissa maissa väestö on muuttunut ajan saatossa vähemmän uskonnollisiksi viime vuosikymmenien aikana ja samaan aikaan myös muualla maailmassa on merkkejä maallistumisesta. Maailmassa vallitseva keskinäisriippuvaisuus johtaa lisääntyviin kohtaamisiin erilaisten katsomusten ja uskontokuntia edustavien ihmisten välillä. (Kirkon tutkimus ja koulutus, 2023, s.25.)

Ajankohtaisesti sosiaali- ja terveysalan -uudistus ja hyvinvointialueiden toiminnan käynnistyminen ovat saaneet aikaan sen, että julkisen sektorin, järjestöjen ja diakonian yhteistyötä sekä kumppanuutta on saatu lisättyä. Uusin diakoniabarometri osoitti, että monet diakoniatyöntekijät kantavat huolta siitä, miten asiakkaat tulevat selviytymään uudenlaisessa palveluverkostossa. Enemmistö kyselyyn vastanneista ennakoivat, että palvelu- ja asiakasohjaus tulee lisääntymään tulevaisuudessa ja paine tulee kohdistumaan diakoniatyöhön. Sosiaali- ja terveyspalveluissa -palveluissa ei aina ole osattu tunnistaa seurakuntadiakonian osaamista ja asiantuntijuutta asianmukaisesti. Diakoniaa tullaan tekemään yhä enemmän siellä missä julkisia palveluita leikataan. (Kirkon tutkimus ja koulutus, 2023, s.243; Hammaren ym., 2022, s.136.)

Vuoden 2016 diakoniabarometrikyselyn vastaajat valitsivat viisi tärkeintä osaamisaluetta, joita he pitivät diakoniatyön kannalta tärkeimpänä seuraavan kymmenen vuoden aikana. Tärkeimmät osa-alueet olivat kohtaamisosaaminen, vuorovaikutusosaaminen sekä verkosto- ja yhteistyöosaaminen. Lisäksi tärkeänä pidettiin kirkon arvoperustaan ja oppeihin liittyvää osaamista sekä uskonto- ja monikulttuurisuusosaamista. Vuoden 2020 diakoniabarometrikyselyn mukaan

kaksi kolmasosaa vastaajista piti uskontolukutaitoa tärkeänä taitona työssään. (Nikkanen, 2020, s.56.)

Suomen evankelis-luterilaista kirkkoa kuultiin 8.5.2023 hallitusneuvotteluissa ”Osaava Suomi” -reformipöydässä, jossa arkkipiispa Tapio Luoma sekä kansliapäällikkö Pekka Huokuna olivat kuultavina. Arkkipiispa Luoma nosti esille uskonnon sekä uskonnonvapauden merkityksen kansainvälisesti sekä kansallisesti. Kansliapäällikkö Huokuna painotti Suomen evankelis-luterilaisen kirkon tahtotilaa olla kaikkien ihmisten hyvinvoinnin edistäjänä muiden yhteiskunnallisten vaikuttajien kanssa yhteistyössä. Reformipöydässä kirkkojen edustajilta kaivattiin erityisesti näkökulmia dialogista eri uskontokuntien välillä, koulujen uskonnonopetuksesta sekä nuorten hyvinvointiin liittyen. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko i.a.-f.)

Suomen evankelis-luterilainen kirkko esitti seitsemän hallitusohjelmataavoitetta, joista tavoite 5 on ”Uskontolukutaito vahvistaa keskinäistä ymmärrystä”. Tavoitteessa nostetaan esiin, että Suomessa tulisi jatkossakin olla yleissivistävää opetusta, jolla annetaan lapsille sekä nuorille mahdollisuus ymmärtää omaa uskontoaan sekä oppia toisista katsomuksista ja uskonnoista. Dialogitaitojen ja uskontolukutaidon merkitys korostuu globalisoituvassa maailmassa sekä monimuotoistuvassa yhteiskunnassa. Yhteiskunnan kristillisten juurien, muiden uskontojen sekä Suomen kulttuurin tuntemus ovat merkittäviä kansalaistaitoja. Ne ovat myös edellytys erilaisten kulttuurien ymmärtämiselle. Katsomusaineiden sekä uskonnon opetus on merkityksellistä myös kansalaisten uskontolukutaidon vahvistamisessa. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko, i.a.-d.)

Katsomuksellinen sekä uskonnollinen moninaisuus on kiistattomasti lisääntynyt Suomessa. Kulttuurien moninaisuus tulee todennäköisimmin näkymään erityisesti kasvukeskuksissa. Kirkon nelivuotiskertomuksessa ”Kirkko epävarmuuksien ajassa” todetaan, että kirkko on kasvavan katsomuksellisen ja uskonnollisen moninaisuuden sekä laskevan jäsenkehityksensä vuoksi merkittävässä taitekohdassa. Kirkon on tiedostettava oma muuttuva ja jo muuttunut roolinsa suomalaisessa yhteiskunnassa, jotta se voi toteuttaa omaa

missiotaan, olla merkityksellinen sekä omaavan jatkossakin kosketuspintaa suomalaisten ihmisten elämässä. (Kirkon tutkimus ja koulutus, 2023, s.64—65.)

3.4 Monikulttuurisuustyö diakoniatyössä

Monikulttuurisuustyötä tehdään yhä enemmän seurakuntatyössä. Erityisesti isoissa kaupungeissa ja kasvukeskuksissa on nähtävissä kulttuurisen moninaisuuden lisääntyminen. Tämä näkyy myös seurakunnissa erilaisten asiakasryhmien kasvuna. Monien seurakuntien toimintaan on lisätty esimerkiksi erilaisia monikulttuurisia tapahtumia sekä viikkotoimintaa, jolla pyritään huomioimaan eri kulttuuritaustoista tulevat ihmiset. Monikulttuurisuustyö ja sen kasvava tarve on yksi tärkeä syy vahvistaa ammatillista katsomusosaamista.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon nelivuotiskertomuksessa vuosilta 2020—2023, käy ilmi, että monikulttuurisuustyön osalta kasvu on ollut merkittävä vuosien 2015—2023 välillä. Suurin nousu on tapahtunut siinä, kuinka paljon monikulttuurista yhteystyötä on tehty muiden kristillisten järjestöjen ja kirkkojen kanssa. Nousu on ollut 26 prosenttia kahdeksassa vuodessa. Maahanmuuttajataustaisista ihmisistä suurin osa edustaa jatkossakin jotakin muuta katsomus- tai uskontoperinnettä kuin evankelis-luterilaista uskontoperinnettä. Heidän osallistumisensa seurakuntien toimintaan on kuitenkin jatkuvasti laajempaa. (Kirkon tutkimus ja koulutus, 2023, s.60—64.)

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon verkkosivuilla nostetaan monikulttuurisuus esiin voimavarana. Kulttuurinen moneus seurakunnassa muistuttaa jäseniltään Kristuksen maailmanlaajuisesta kirkosta. Monikulttuurisella seurakunnalla on myös enemmän resursseja käytössään ja avoin seurakunta on edellytys osallisuuden yhteisölle. Kulttuurien välisen toiminnan erityispiirteitä ovat muun muassa perhekeskeinen työote, moniammatillinen yhteistyö, yhdessä elämisentaito, omastaan jakaminen, osallisuutta edistävä toimintatapa, voimauttava työote sekä ekumeenisuus. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko, i.a.-h.) Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa tehtävän monikulttuurisuustyön

tavoitteena on toiminnan kehittäminen sellaiseksi, että maahanmuuttajat voivat tuoda seurakuntien käyttöön oman työpanoksensa ja toimijuutensa. Samalla he sitoutuvat seurakunnan toimintaan. (Kirkon tutkimus ja koulutus, 2023, s.237.)

Seurakunnat tekevät työtä maahan muuttaneiden ihmisten parissa ja heille tarjotaan erilaista toimintaa. Erilaisia toimintoja eri kulttuurivähemmistöjen ja maahan muuttaneiden parissa ovat esimerkiksi kiintiöpakolaisten tukeminen, maahanmuuttajien kotoutumisen tukeminen heidän osallisuuttaan edistäen, turvapaikanhakijoiden auttaminen heidän turvapaikkaprosessinsa aikana sekä henkisen jaksamisen tukeminen, vaikuttamistyö, uskontodialogi, kristinuskon opetus sekä erikielisten kristittyjen kokoontumisen ja jumalanpalveluselämän tukeminen erilaisin keinoin. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko, i.a.-i.) Monet toiminnoista ovat sellaisia, joissa diakoniatyöntekijä tai diakoniatyöala on mukana tai ainoa toteuttaja.

Neljällä eri perusulottuvuudella voidaan tarkastella monikulttuuriseen työhön liittyviä kompetensseja. Ensimmäinen näistä ulottuvuuksista liittyy ammattilaisen omiin ajatusmalleihin ja henkilökohtaiseen historiaan. Ammattilaisen on tärkeää osata hahmottaa omaan kulttuuriinsa, elämänhistoriaansa, omiin olettamuksiin inhimillisestä toiminnasta, omiin arvoihinsa sekä omaan elämänhistoriaansa liittyvää suhdettaan. Ammattilaisen tulisi pohtia ja tunnistaa millaisia uskomuksia ja käsityksiä eli stereotyyppioita hänellä on erilaisia kulttuurisia ryhmiä kohtaan ja miten ne voivat haitata hänen työssään. (Korhonen & Puukari, 2013, s.20.)

Toisena ulottuvuutena on se, että ammattilaisen tulee olla tietoinen erilaisten kulttuurien ajatusmalleista ja arvoista. Tietojen hankinta ja ymmärrys eri vähemmistöjen maailmankuvasta on apuna tässä. Ammattilaisena olisi tärkeää pystyä avoimena kuuntelemaan ja oppimaan asiakkaiden maailmankatsomuksesta ja heidän todellisuudestaan. Ammattilaisen työtä helpottaa eri kulttuurien tuntemus ja tieto niihin liittyvistä normeista, tavoista, odotuksista, arvostuksista ja asenteista. Työskentelyn tulisi tapahtua asiakkaan kulttuuritaustasta käsin. Maahan muuttavalla voi esimerkiksi olla suomalaisen kulttuuriin liittyviä ennakkokäsityksiä, jotka vaikuttavat hänen kykyynsä tulkita

asioita. Kulttuurienväliset viestintään liittyvät eroavaisuudet on hyvä huomioida. (Korhonen & Puukari, 2013, s.20.)

Kolmantena nostetaan esiin se, että maahanmuuttajien kanssa työskenneltäessä tarvitaan osaamista eri kulttuuritaustoihin sopivista integrointistrategioista sekä niiden kehittelyistä. Strategioihin voi liittyä sekä korjaavia, että ehkäiseviä toimenpiteitä. Neljäntenä kompetensseihin kuuluu ymmärrys institutionaalisista ja organisationaalisista voimista, joilla voi olla vaikutusta siihen, että ne rajoittavat tai estävät monikulttuurisen ohjaustyön ja kulttuurikuvan laajenemisen mahdollisuuksia. (Korhonen & Puukari, 2013, s.20.)

Työskentely eri kulttuureista tulevien ihmisten kanssa ryhmämuotoisesti tai muussa yhteistoiminnassa vaikeutuu, kun kulttuurien kohtaamistilanteissa törmäävät myös ihmisten erilaiset ajattelun viitekehykset. Voidaan pitää luontevana sitä olettamusta, että kulttuurien kohtaamistilanteissa ihmisillä on erilaisia odotuksia, käsityksiä ja olettamuksia siitä millaista ohjauksen tulisi olla. Korhonen ja Puukari nostavat esiin Peavyn käyttämän termin viitekehys. Viitekehyksellä tarkoitetaan sitä, miten ihminen tarkastelee maailmaa ja millaisia havaintoja hän esimerkiksi tekee omasta maailmankatsomuksestaan käsin. Mentaaliset linssit vaikuttavat siihen, miten tulkitsemme näkemämme, aistimamme ja kuulemamme. (Korhonen & Puukari, 2013, s.94.)

Yhteiskunnat sekä kulttuurit ovat jatkuvassa muutoksessa. Muuttuva ja monimuotoinen maailma vaatii sen, että ymmärrämme maailmaa, toisiamme ja itseämme kokonaisvaltaisemmin. Tarvitsemme myös monenlaisia näkökulmia. Ohjaaja tulkitsee asioita omasta viitekehyksestään vuorovaikutustilanteissa. Monikulttuurisessa työssä nämä tulisi tiedostaa ja nostaa esille. (Korhonen & Puukari, 2013, s.95.)

3.5 Miksi ammatillista katsomusosaamista tarvitaan diakoniatyössä?

Diakoniatyön peruseriaatteet sekä kirkon sanoma, lähimmäisen ja Jumalan kunnioittamisesta ja rakastamisesta sekä jokaisen ihmisen luovuttamattomasta ihmisarvosta, ohjaavat yksilöä kunnioittavaan ja tasa-arvoa edistävään työskentelytapaan diakoniatyössä. Ihmissuhteisiin perustuvassa työssä asiakkaan osallisuutta lisää hänen maailmankatsomuksensa huomioiminen. (Nikkanen, 2020, s.48.)

Vuoden 2020 Diakoniabarometrissa käy ilmi, että esimerkiksi uskontolukutaitoa pidetään ajankohtaisena ja tärkeänä osana ammatillisuutta diakoniatyössä. Suomessa uusi hengellisyys sekä katsomuksellinen ja uskonnollinen moninaisuus ovat lisääntymässä. Tämän moninaisuuden lisääntyessä diakoniatyössä kohdataan yhä enemmän erilaisia katsomuksia ja uskontoja. Asiakkaan sekä työntekijän oma hengellinen tausta sekä hänen maailmankatsomuksensa on tärkeä tiedostaa, koska ne vaikuttavat asiakassuhteeseen. Ihmisiä tulee lain mukaisesti kohdella tasa-arvoisesti yksilön maailmankatsomusta ja ihmisarvoa kunnioittavalla tavalla. (Nikkanen, 2020, s.48.) Kirkon nelivuotiskertomuksessa todetaan, että tulevaisuudessa kirkon työntekijöiden osaamistarpeissa korostuu muun muassa vuorovaikutusosaaminen. Lisäksi kulttuurien tuntemus ja uskontoasiantuntijuuden osaamistarpeina korostuvat, kun yhteiskunta moninaistuu. (Kirkon tutkimus ja koulutus, 2023, s.272.)

Erilaisten katsomusjärjestelmien perusteiden tunteminen on hyödyksi ohjaustyössä, mutta toisen ihmisen arvokas kohtaaminen ei kuitenkaan vaadi katsomusten ja uskontojen yksityiskohtaista tuntemista tai kykyä luokitella ihminen johonkin tietyn katsomukselliseen ryhmään kuuluvaksi. Liika tieto voi toisinaan joissain tilanteissa saada aikaan tarpeettomia oletuksia ja jopa edesauttaa sitä, että todellista vuorovaikutusta ei synnykään. (Ikonen, 2020.)

Erilaisista katsomuksellisista taustoista tulevien ihmisten kohtaaminen luo mahdollisuuden kiinnostua toisista ihmisistä ja olla avoin kuuntelulle. Oman

maailmankatsomuksensa kanssa sinut olo luo hyvän pohjan sille, että vieras ajatusmaailma ei muodosta uhkaa omalle ajattelulle. Rauhallinen keskustelu sekä kuulemaan pysähtyminen onnistuvat parhaiten silloin, kun omat arvot ovat selvillä. Kohtaamisella on suuri voima ja sitä kautta voi avautua toivon näkökulmia riippumatta siitä millaisia erilaisia maailmankatsomuksia keskustelukumppanit keskenään edustavat. (Ikonen, 2020.)

4 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITE

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on luoda päivittäisen asiakastyön tueksi, työvälineeksi sekä itsereflektion apuvälineeksi katsomusosaamisen työkirja diakoniatyöntekijöille. Työkirjan tavoitteena on tukea sekä syventää diakoniatyöntekijöiden ammatillista katsomusosaamista. Pohdintatehtävien kautta diakoniatyöntekijöillä on mahdollisuus pohtia omaa katsomustaan ja omia arvojaan henkilökohtaisesta sekä ammatillisesta näkökulmasta. Uskontolukutaito, joka nostettiin vuoden 2020 Diakoniabarometrissa yhtenä tärkeimpänä osaamisen osa-alueena, on myös tärkeä osa ammatillista katsomusosaamista (Nikkanen, 2020).

Katsomukseen liittyviä katsomuskasvatusoppaita on tarjolla etenkin peruskoulun opettajille, varhaiskasvatuksen työntekijöille, sekä nuorisotyöntekijöille. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöitä aiheesta löytyy Theseuksesta useita. (Miettinen & Kaarre, 2019, Shmulevich-Mossolainen ym, 2023; Laine, E. 2018.) Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkohallituksen julkaisemana löytyy seurakunnantyöntekijöille tarkoitettu opas nimeltään ”Kohti pyhää – Uskontojen kohtaaminen kirkollisissa toimituksissa”, jossa opastetaan kuinka kirkollisissa toimituksissa muiden uskontojen edustajat sekä uskonottomat kohdataan (Kirkkohallitus, 2013, s. 5).

Theseuksesta, joka on ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden sekä julkaisujen verkkoalusta, ei löytynyt diakonityöhön liittyvää opinnäytetyötä, jossa katsomusosaaminen mainittaisiin (Theseus, i.a.). Aihetta sivuten löytyi Helmi Saarisen ja Sanna Rasinkangaksen vuonna 2023 tekemä tutkimuspainotteinen opinnäytetyö nimeltään ”Uskontodialogi diakoniatyössä”, jossa käsiteltiin muun muassa diakoniaa, uskontodialogia ja uskontolukutaitoa (Rasinkangas & Saarinen, 2023).

5 TAUSTA JA YHTEISTYÖKUMPPANI

Opinnäytetyöni työelämän yhteistyökumppanina on Diakonia-ammattikorkeakoulun ja Kirkkohallituksen yhteistyössä toteuttama Katsomusosaamisen tarve ja asiantuntijuus kirkon toiminta-aloilla - tutkimushanke. Tutkimuksellisen kehittämishankkeen tavoitteena on kartoittaa kirkon nuorisotyönohjaajien, kirkon varhaiskasvatuksenohjaajien sekä diakoniatyöntekijöiden katsomusosaamiseen liittyviä näkemyksiä sekä sitä minkälaisia kehittämistarpeita he nostavat esille. Lisäksi tutkimuksessa selvitetään diakoniatyön ja kirkon kasvatustyön ammattilaisten kokemuksia siitä millaisia muutoksia heidän toimintaympäristössään nähdään katsomusosaamisen näkökulmasta. (Katsomusosaamisen tarve ja asiantuntijuus kirkon toiminta-aloilla –tutkimushanke, 2024-b.)

Kehittämishankkeen rahoittajana toimii Kirkkohallitus. Kehittämishankkeen toteuttamisesta vastaa Diakonia-ammattikorkeakoulu ja hankkeessa vastuu- ja yhteyshenkilönä toimii yliopettaja Minna Valtonen. Diakonia-ammattikorkeakoulun lehtorit Tiina Häkkinen ja Tiina Ikonen toimivat hankkeen tutkijoina. (Katsomusosaamisen tarve ja asiantuntijuus kirkon toiminta-aloilla kehittämishanke, 2024-c.) Tutkimusryhmään kuuluivat lisäksi Yamk-opiskelijat Satu Harjula, Katri Latokangas ja Iris Sotamaa. Lisäksi hanketta on tukenut monialainen ohjausryhmä.

Katsomusosaamisen tarve ja asiantuntijuus kirkon toiminta-aloilla – tutkimushankkeen tutkimusaineisto sekä analyysi ovat olleet sekä laadullisia että määrällisiä. Hankkeessa kerätty kyselyaineisto on osin numeerista, mutta sitä on analysoitu myös laadullisin menetelmin. Lisäksi aineiston analyysissä sekä keräämisessä on käytetty osallistavan tutkimuksen sekä kehittämisen menetelmiä. Hankkeen työpajassa ja fokusryhmähaastatteluissa on hyödynnetty dialogisia sekä toiminnallisia aineistonkeruumenetelmiä. (Katsomusosaamisen tarve ja asiantuntijuus kirkon toiminta-aloilla –kehittämishanke, 2024, -c.)

Tutkimushankkeen tiedonkeruu on tehty kyselylomakkeen avulla sekä ryhmä- ja yksilöhaastatteluiden muodossa. Tutkimushankkeessa keväällä 2023 kirkon alan työntekijöille on lähetetty 12-sivuinen kyselylomake valtakunnallisesti. Kyselyyn on voinut vastata myös anonyymisti. Kyselylomakkeessa on ollut 26 kysymystä, joista suurimmassa osassa on ollut vastausvaihtoehdot esillä ja 6 kappaletta kysymyksistä ovat olleet avoimia kysymyksiä. Lomakkeen lopussa on halutessaan voinut jättää yhteystietonsa, jos on ollut halukas osallistumaan tutkimushaastatteluun ja aiheeseen liittyvään työpajaan. Työpaja järjestettiin ”Diakonian ja kasvatuksen päivillä” Tampereella 8.1.2025. (Katsomusosaamisen tarve ja asiantuntijuus kirkon toiminta-aloilla –kehittämishanke, 2024-b.) Kyselyyn vastaajia on ollut yhteensä 203 kappaletta (Katsomusosaamisen tarve ja asiantuntijuus kirkon toiminta-aloilla –kehittämishanke, 2024-a).

Opinnäytetyötä tehdessäni minulla on käytettävissäni hankkeessa kerätystä kyselyaineistosta koostettu peruseraportti. Peruseraportti piti sisällään 101:n diakoniatyöntekijän vastaukset 2023 suoritettuun Katsomusosaamisen tutkimushankkeen kyselyyn liittyen. (Katsomusosaamisen tarve ja asiantuntijuus kirkon toiminta-aloilla –tutkimushanke, 2024-d.) Opinnäytetyössäni tuota aineistoa käytettiin siten, että haastatteluissa esiin nousseet teemat otettiin huomioon työkirjan sisältöä suunniteltaessa.

6 KEHITTÄMISTYÖN PROSESSI

6.1 Työkirjan suunnittelu ja toteutus

Opinnäytetyöni on kehittämispainotteinen. Kehittämispainotteisella opinnäytetyöllä tarkoitetaan käytännön toiminnan kehittämistä, toiminnan ohjeistamista, toiminnan järjestämistä tai opastamista. Produktiona eli tuotekehittelynä toteutettavissa opinnäytetöissä luodaan toteutuksia tai mallinnuksia tai tuotetaan uusi tuote tai palvelu. Kehittämispainotteiset ovat toimintatutkimuksen kanssa hyvin samankaltaisia. Keskeistä on osallistujien aktiivinen rooli sekä toiminnan kehittäminen. (Karjalainen, ym., 2016.)

Prosessi kehittämispainotteisessa opinnäytetyössä etenee syklisesti. Ensin tunnistetaan kehittämistarpeet, seuraavaksi suunnitellaan toimintaa sekä toteutetaan se ja lopuksi arvioidaan toimintaa. Kehittämispainotteisen opinnäytetyön raportissa keskitytään tarkastelemaan valitun aiheen teoreettisia lähtökohtia, toimintaympäristöä, keskeisiä käsitteitä ja esitellään tavoitteet kehittämistoiminnalle. Lisäksi kuvataan tavoitteet ja käydään vaihe vaiheelta läpi produktion suunnittelu, toteutus sekä arvioinnin prosessi. (Karjalainen, ym., 2016.)

Opinnäytetyöprosessi alkoi keväällä 2024, kun etsin sopivaa opinnäytetyöaihetta kirkon alan aiheista. Olin juuri käynyt ”Kirkon monikulttuurisuustyö ja kansainvälinen vastuu” -kurssin ja uskontodialogi, uskontolukutaito ja ekumenia aiheina herättivät kiinnostukseni. Selvää oli myös se, että aihe pitäisi liittyä jotenkin diakoniatyöhön. Löysin Diakonia-ammattikorkeakoulun hankkeista Katsomusosaamisen tarve ja asiantuntijuus kirkon toiminta-aloilla – tutkimushankkeen.

Ideointivaiheen alkuun kuului teoriatiedon kartoittaminen. Kehittämissuunnitelmassa edetään syklisessä prosessissa koko sen kaaren ajan. Seuraavat vaiheet kuuluvat työskentelyyn: 1. kehitystarpeiden tunnistaminen, 2. ideointivaihe, 3.

suunnitteluvaihe, 4. toteuttamisvaihe, 5. valmis tuotos ja/tai tulos, arviointivaihe sekä 6. päätösvaihe, tulosten levittäminen sekä implementointi. Useimmiten nämä vaiheet toteutuvat limittäin toistensa kanssa. (Salonen, 2017, s. 51.)

Kaavio 1. Työkirjan toteuttamisen prosessi

Vaihe 1: Kehitystarpeiden tunnistaminen	Kehitystarve nousi opinnäytetyön yhteistyötahon kehittämishankkeesta. Tutkijaryhmässä ei ollut vielä mukana opiskelijaa, jonka lopputyö olisi liittynyt diakoniatyöntekijöihin.
Vaihe 2: Ideointivaihe	Ideointivaiheessa opinnäytetyöksi valikoitui kehittämispainotteinen opinnäytetyö ja produktioksi valikoitui Katsomusosaaminen opas diakoniatyöntekijöille.
Vaihe 3: Suunnitteluvaihe	Keskeisten käsitteiden valinta, opinnäytetyön teoreettisen tietopohjan suunnittelu, produktion ideointi.
Vaihe 4: Toteuttamisvaihe	Valmiin oppaan toteuttaminen asiasisällöllisesti, visuaalisesti sekä konkreettinen toteutus pdf versioon Canvalla, joka on ilmainen graafisen suunnittelun verkkotyökalu.
Vaihe 5: Valmis tuotos ja/tai arviointivaihe	Arviointivaiheessa valmis tuotos eli produktio esiteltiin Tuusulan seurakunnan diakoniatimille, joka toimi fokusryhmänä työkirjan arvioinnille. Arvioinnissa käytettiin fasilitoitua keskustelua arvioinnin menetelmänä. Tuotosta muokattiin vielä arvioinnin tulosten perusteella.
Vaihe 6: Päätösvaihe	Päätösvaiheessa valmis produktio annetaan seurakuntien yleiseen käyttöön sekä opinnäytetyön yhteistyötahon käyttöön.

Kehittämisen prosessin ensimmäinen vaihe sekä toinen vaihe limittyivät. Opinnäytetyön aihe sekä rajautuminen valittuun kohderyhmään tulivat yhteistyötahon kanssa yhteisymmärryksessä. Hankkeen tutkijaryhmäläisten muut opinnäytetyöt liittyivät kirkon varhaiskasvatukseen sekä kirkon nuorisotyön aloille, mutta diakoniatyöhön liittyvä osuus puuttui. Päästessäni mukaan hankkeeseen, sain mahdollisuuden vielä kesän 2024 ajan pohtia, haluaisinko keskittyä kehittämis- vai tutkimuspainotteiseen opinnäytetyöhön. Lopulta

kehittämispainotteinen opinnäytetyö valikoitui toteutukseen. Työelämätaholta tuli myös kannustusta kehittämispainotteiseen opinnäytetyöhön.

Produktion suunnitteluvaiheessa opinnäytetyön keskeiset käsitteet valikoituvat aiheen sekä työkirjan kannalta luontevasti. Käsitteiksi valikoituivat katsomusosaaminen, katsomus- ja uskontolukutaito sekä katsomus- ja uskontodialogi. Suunnitelman tekoon kuuluivat teoreettisen tietopohjan valinta ja valmiin tuotteen ideointi sekä suunnitelma tuotteen käytöstä. Opinnäytetyön keskeiset käsitteet ja niihin liittyvä ammattiosaaminen ohjasivat työkirjan sisältöä sekä tehtävien valintaa. Työkirjan käytettävyyttä jouduin pohtimaan paljon. Käytännöllisyyden näkökulmasta en kokenut mielekkääksi tehdä yli 30 sivuista työkirjaa. Tehtävien osalta mietin sitä, kuinka realistista on, että yksittäinen työntekijä ottaisi itsenäisesti työkirjan käyttöönsä. Muokkasin tehtäviä siten, että niitä oli mahdollista tehdä pareittain tai ryhmässä. Työelämä lähtöisesti ajateltuna työkirjaa tultaisiin todennäköisesti ennemmin käyttämään niin, että sitä käytettäisiin esimerkiksi diakoniatiiimpalavereissa tai kehittämispäivillä.

Toteuttamisvaiheessa toteutin työkirjan ilmaisella Canva-ohjelmalla, joka on graafisen suunnittelun verkkotyökalu (Canva, i.a.). Työkirjan muodoksi valitsin pdf-version, joka on mahdollista tarvittaessa myös tulostaa. Työkirjan nimi muuttui lopulta oppaasta työkirjaksi, koska sen sisältöä vastaa paremmin nimitys työkirja kuin opas. Työkirja valmistui huhtikuussa 2025. Sivumäärä oppaassa on 30 sivua. Tavoitteenani oli luoda visuaalisesti selkeä ja esteettinen kokonaisuus, jota olisi helppo ja mielekäs käyttää. Väri maailmaksi valitsin vihreän, joka on diakoniatyöntekijöiden väri.

6.2 Kehittämismenetelmät

Kehittämistoiminta pitää sisällään erilaisia menetelmiä ja vaiheita. Työyhteisöjen kehittämistoiminnassa kehittämisvälineet sekä menetelmät ovat tärkeä osa. Niiden käyttämistä varten tarvitaan tietoa ja taitoa, jotta eri työvaiheisiin löydetään sopivat välineet sekä menetelmät. Erilaisia kehittämisvälineitä sekä

kehittämismenetelmiä voidaan jäsentää monin eri tavoin. Kehittämistoiminnan eri vaiheissa voidaan monia menetelmiä käyttää useampaan kertaan eri tarkoitukseen. (Salonen ym, 2017, s. 51.)

Kehittämismenetelmissä on kyse niistä työskentelytavoista ja keinoista, joilla kehittämistoiminnan tavoitteisiin päästään. Toisinaan kehittämishankkeenkin toteuttamisessa toimivat parhaiten tutkimusmenetelmät kuten esimerkiksi haastattelut tai kyselyt, joiden avulla voidaan tunnistaa tarpeita tai arvioida tuloksia. Kehittämismenetelmät voidaan jaotella keskustelua edistäviin, osallistaviin ja esittäviin menetelmiin. (Salonen ym. 2017, s. 55.) Opinnäytetyössäni kehittämismenetelminä työkirjan käytettävyyden ja sisällön arvioinnissa on käytetty keskustelua edistävinä menetelminä dialogista keskustelua, palavereja, fokusryhmää sekä osallistavana menetelmänä fasilitoitua arviointia.

Opinnäytetyössäni keskustelua edistävinä menetelminä käytetään dialogista keskustelua sekä palavereja ”Katsomusosaamisen tarve ja asiantuntijuus kirkon toiminta-aloilla” –tutkimushankkeen tutkijaryhmän sekä ohjausryhmän kanssa. Fokusryhmä on pieni ryhmä, joka voidaan valita antamaan palautetta johonkin tuotteeseen tai aiheeseen liittyen. Opinnäytetyöni arvioinnissa fokusryhmänä toimi Tuusulan seurakunnan diakoniatimi, jossa oli paikalla 6 henkilöä. Työkirjaa arviointiin fasilitoidun arviointikeskustelun avulla heidän viikkopalaverissaan 2.4.2025. Fasilitoidun arviointikeskustelun avulla työkirjan sisältöä ja käytettävyyttä voitiin arvioida yhteisesti (Innokylä, i.a.).

Opinnäytetyötä tehdessäni minulla oli käytettävissäni Katsomusosaamisen tarve ja asiantuntijuus kirkon toiminta-aloilla –tutkimushankkeessa kerätty kyselyaineisto, joka on anonymisoitu sekä pseudonymisoitu. Lisäksi sain käyttööni kevään 2025 diakonia ja kasvatuspäivien työpajasta esiin nousseet tärkeät näkökulmat, jotka oli koottu yhteiseen tutkimusaineistoon kyselyaineiston kanssa. (Katsomusosaamisen tarve ja asiantuntijuus kirkon toiminta-aloilla – tutkimushanke, 2024-d.) Opinnäytetyössäni tuota aineistoa käytettiin siten, että haastatteluissa esiin nousseet teemat siitä mistä haastateltavat kaipaisivat lisätietoa katsomusosaamiseen liittyen, otettiin huomioon työkirjan sisällössä

soveltuvien osien. Opinnäytetyössäni en kerännyt itse aineistoa, mutta analysoin sekä hyödynsin hankkeessa kerättyä tutkimusaineistoa

6.3 Työkirjan arviointi sekä lopullinen versio työkirjasta

Arviointivaiheessa tuotos esiteltiin Tuusulan seurakunnan diakoniatiimin viikkokokouksessa 2.4.2025 ja arviointia pyysin kirjallisena palautteena työkirjan sisältöön ja käytettävyyteen liittyen. Diakoniatiimi oli saanut työkirjan etukäteen sähköpostitse luettavaksi. Suurin osa tiimistä ei ollut kerennyt tutustua työkirjan sisältöön ennakkoon. Kävimme sisältöä yhdessä läpi niin, että se oli heijastettuna valkokankaalle. Arviointilomakkeessa pyydettiin vastaamaan kysymyksiin: mitä hyvää, mitä huonoa ja mitä tekisit toisin tai mitä lisää? (LIITE 1).

Arviointilomakkeen lisäksi kävimme suullista keskustelua työkirjan sisällöstä, tarkoituksesta sekä jäsentämisestä. Tämän jälkeen tein työkirjaan vielä tarvittavia muutoksia. Työkirjan sisältöä jäsentelin uudestaan siten, että tekstiosuudet ja tehtävät/harjoitukset esiintyvät työkirjassa vuorotellen. Palautetta annettiin myös asiasisältöön. Yksimielinen kehitysehdotus asiasisältöön oli se, että tekstikieltä muokattaisiin käyttäjäystävällisemmäksi ja arkikielisemmäksi. Tiimi pohti myös diakoniatyön raamatullisten perusteiden sekä diakoniaviranhaltijan ydinosaamiskuvauksen liittämistä itse työkirjaan. Itse työkirjasta päätin kuitenkin jättää nämä pois ja sain siihen tukea ohjaavalta opettajaltani. Opinnäytetyön raportissa löytyy oma kappaleensa diakonianviranhaltijan ydinosaamiskuvauksista.

Valmis ”Katsomusosaamisen työkirja diakoniatyöntekijöille” pitää sisällään tietoa siitä mikä on ammatillisen katsomusosaaminen malli, miksi katsomusosaamista tarvitaan ja millaisia taitoja siihen tarvitaan (Ikonen, 2024; Ikonen, 2020). Lisäksi työkirjassa avataan katsomusosaamiseen kiinteästi liittyviä käsitteitä, jotka ovat katsomus- ja uskontolukutaito sekä katsomus- ja uskontodialogi (Ikonen, 2020; Rautionmaa, 2020; Konttori, 2018, s.2). Työkirjassa on myös tilaa työntekijän omille pohdinnoille sekä tukea itsereflektioon katsomusosaamiseen liittyen

erilaisten pohdintatehtävien sekä aktiivisten harjoitusten kautta. Pohdintatehtäviä ovat: Oma katsomukseni, Minun arvoni sekä Asiakkaan arvokas kohtaaminen. Lisäksi työkirjasta löytyy Aktiivisen kuuntelun harjoitus sekä Dialogiharjoitus. (LIITE 2)

Oppaan tarkoituksena on vahvistaa diakoniatyöntekijöiden katsomusosaamista arkisissa asiakaskohtaamisissa ja luoda valmiuksia oman ammatillisen katsomusosaamisen kasvulle. Pohdintatehtävät on mahdollista tehdä yksin, parin tai ryhmän kanssa. Harjoitukset on tarkoitettu tehtäväksi parin tai ryhmän kanssa. Päätösvaiheessa valmis tuotos annetaan seurakuntien sekä yhteistyötahon vapaaseen käyttöön. Opinnäytetyö julkaistaan Theseuksessa, jossa työkirjan pdf-versio on myös mahdollista tulostaa.

7 OPINNÄYTETYÖN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

Opinnäytetyötäni varten olen solminut tarpeelliset sopimukset yhteistyötahon sekä ohjaavan opettajan kanssa. Olen perehtynyt oman opinnäytetyöni aiheeseen sekä selvittänyt ohjaajani kanssa onko minun tarpeellista hakea tutkimuslupaa opinnäytetyöhöni liittyen. Opinnäytetyötäni varten olen tutustunut tutkimuseettisiin ohjeistuksiin, Diakonia-ammattikorkeakoulun ohjeisiin eettisyydestä sekä luotettavuudesta, tietosuoja sekä henkilötietojen käsittelyyn liittyviin ohjeistuksiin.

Opinnäytetyö tulee Tutkimuseettisen neuvottelukunnan hyvien tieteellisten menettelytapojen mukaisesti toteuttaa vastuunkantoisesti, rehellisesti, luotettavasti ja arvostaen (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, i.a.-a). Edellytyksenä opinnäytetyön luotettavuudella kehittämispainotteisessa opinnäytetyössä ovat selkeä tehtävä ja tehtävänasettelu (Diak, i.a.-b). Opinnäytetyössäni käyttämäni kirjallisuus ja tutkimusaineisto ovat luotettavia ja

opinnäytetyötäni tehdessä olen sitoutunut hyviin tieteellisiin menettelytapoihin. Opinnäytetyöni luotettavuutta tukee selkeä tehtävä sekä tehtävänasettelu.

Tutkimusaineistonani oli Katsomusosaamisen tarve ja asiantuntijuus kirkon toiminta-aloilla –tutkimushankkeen perusraportti, joka koostui 101 vastaajan vastauksista katsomusosaamisen tutkimushankkeen kyselyyn. Aineisto oli minulle tullessa jo valmiiksi anonymisoitua. (Katsomusosaamisen tarve ja asiantuntijuus kirkon toiminta-aloilla –tutkimushanke, 2024-d.) Haastattelutuloksia on opinnäytetyössäni käytetty siten, että haastatteluissa diakoniatyöntekijöiden esiin nostamat tarpeet katsomusosaamisen kehittämiseen liittyen on huomioita työkirjan sisällössä. Tutkimusaineiston tulen hävittämään opinnäytetyön palauttamisen jälkeen. Tutkimushankkeen osalta tutkimusaineistoa tullaan säilyttämään Diakonia ammattikorkeakoulun arkistonmuodostumissuunnitelman mukaisesti. Tutkimushankkeessa ei kerätä paperisia aineistoja. Arkistonmuodostumissuunnitelma perustuu rahoittajan vaatimukseen, korkeakoulujen yleiseen käytäntöön, Diakonia-ammattikorkeakoulun hallinnollisiin tarpeisiin sekä lainsäädäntöön. Säilytysajan päättymisen jälkeen sähköiset tiedot poistetaan järjestelmistä. (Katsomusosaamisen tarve ja asiantuntijuus kirkon toiminta-aloilla – tutkimushanke, 2024-c.)

Sosiaalialan ammattietiikka ohjaa ammatillista toimintaa sekä ammatilliseen toimintaan liittyviä ratkaisuja ja valintoja. Eettisyys sosiaalialalla perustuu jatkuvaan keskusteluun sekä pohdintaan sosiaalialan toimintaympäristöissä, jotka ovat alttiita nopeille muutoksille. Sosiaalialan ammattieettiset periaatteet pitävät sisällään muun muassa erilaisuuden hyväksymisen ja syrjinnän vastustamisen sekä jokaisen ihmisen yksilöllisen ja kokonaisvaltaisen kohtaamisen. (Talentia, 2022, s. 7–8.) Opinnäytetyötäni tehdessä vaalin sosiaalialan sekä diakoniatyöntekijöille suunnattuja eettisiä ohjeita ja olen sitoutunut niihin. Opinnäytetyöni osalta erityisesti diakoniatyöntekijöiden ammattieettisten ohjeiden kohta 2 itsemääräämisoikeudesta ja oikeudenmukaisuudesta, kohta 4 luottamuksesta, kohta 7 yhteisöllisyys sekä kohta 10 erilaisuuden kunnioittamisesta nousevat vahvasti esiin. (Diakoniatyöntekijöiden liitto, 2016.) Opinnäytetyössäni tavoitteenani on

vahvistaa diakoniatyöntekijöiden ammatillista katsomusosaamista, joka linkittyy erityisesti näihin neljään diakoniatyöntekijän eettiseen ohjeeseen.

8 POHDINTA

8.1 Johtopäätökset

Ammatillisen katsomusosaamisen käsite on suhteellisen uusi ja vielä vakiintumaton. Siitä syystä siitä ei ollut juurikaan löydettävissä tieteellisiä julkaisuja. Tiina Ikonen määritelmä ammatilliselle katsomusosaamiselle kuitenkin kiteyttää hyvin sen, mitä kaikkea ammatillinen katsomusosaaminen pitää sisällään (Ikonen, 2020). Siinä nousevat esiin myös 2020 vuoden diakoniabarometrissa sekä Katsomusosaamisen tarve ja asiantuntijuus kirkon toiminta-aloilla –tutkimushankkeen haastatteluista ja työpajasta esiin nousseet teemat ihmisten kohtaamisesta, katsomus- ja uskontolukutaidosta sekä katsomus- ja uskontodialogi (Nikkanen, 2020, Katsomusosaamisen tarve ja asiantuntijuus kirkon toiminta-aloilla –tutkimushanke, 2024-d.). Samoja suuntaviivoja annetaan kirkon nelivuotiskertomuksessa ”Kirkko epävarmuuksien ajassa” jossa todetaan, että tulevaisuudessa kirkontyöntekijöiden osaamistarpeissa korostuvat muun muassa vuorovaikutusosaaminen, kulttuurien tuntemus ja uskontoasiantuntijuuden osaamistarpeet yhteiskunnan moninaistuessa (Kirkon tutkimus ja koulutus, 2023, s.272).

Tarkoituksena opinnäytetyössäni oli luoda diakoniatyöntekijöille katsomusosaamisen työkirja, jonka tavoitteena on vahvistaa diakoniatyöntekijöiden ammatillista katsomusosaamista erilaisten harjoitteiden ja pohdintatehtävien kautta. Opinnäytetyöni valmiissa tuotoksessa eli työkirjassa nostin esiin dialogiosaamisen, kohtaamisen, aktiivisen kuuntelun sekä reflektio-osaamisen erilaisten tehtävien kautta. Valmista työkirjaa on mahdollista diakoniatyöntekijöiden käyttää itsenäisesti tai esimerkiksi tiimin kehittämispäivillä.

Diakoniatyöntekijät ovat kohtaamisen ammattilaisia, jotka muuttuvassa yhteiskunnassamme kohtaavat enenevässä määrin erilaisten katsomusten kirjoja päivittäisessä työssään. Arvokas kohtaaminen vaatii ammatilliseen katsomusosaamiseen liittyviä taitoja ja näitä taitoja on mahdollista myös harjoitella. Produktion arvioinnissa moni työntekijä pohti, onko tällaiselle harjoittelulle tarvetta. Oma ajatukseni on, että koskaan ei voi olla liian hyvä kohtaamaan asiakkaita eikä ammatillinen kasvu pysähdy koskaan. Uudenlaiset asiakasryhmät vaativat myös uudenlaista osaamista, asennoitumista sekä toimintoja myös seurakuntatyössä.

Produktion arvioinnissa katsomusosaaminen ei ollut käsitteenä juurikaan tuttu, mutta etäisesti tunnistettiin katsomus- ja uskontodialogi sekä katsomus- ja uskontolukutaito käsitteet. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon olisi mahdollista panostaa hengellistä työtä tekevien työntekijöidensä koulutukseen esimerkiksi vapaaehtoisten koulutusten kautta, joissa katsomusosaamista ja siihen liittyviä taitoja ja käsitteitä harjoiteltaisiin. Tämä tarve tulee korostumaan varsinkin isoissa kaupungeissa sekä kasvukeskuksissa. Katsomusosaamisen yhteiskunnallinen ja ammatillinen vahvistaminen vaativat erityistä huomiota jo lähitulevaisuudessa. Aiheen parissa tulee jatkaa tutkimus- ja kehittämistoimintaa ja katsomusosaamisen -käsitettä vakiinnuttaa. Jatkokehittämisideani opinnäytetyölleni olisi työpaja, jossa työkirjaa voitaisiin käyttää. Työpajoja voitaisiin tarjota seurakunnille erilaisiin työntekijöiden kehittämispäiviin tai esimerkiksi tulevaisuuden diakoniapäiville.

Katsomuskasvatukseen liittyvissä oppaissa keskitytään paljon esittelemään erilaisia uskontoja ja niihin liittyviä tapoja sekä perinteitä. Katsomusosaamisen tarve ja asiantuntijuus kirkon toiminta-aloilla –tutkimushankkeen haastattelutuloksissa nousi myös esiin, että iso osa diakoniatyöntekijöistä kaipasi tietoa muista uskonnoista ja katsomuksista (Katsomusosaamisen tarve ja asiantuntijuus kirkon toiminta-aloilla –tutkimushanke, 2024-d). Oman opinnäytetyöni lähtökohtana oli kuitenkin se, miten eri katsomusten omaavia ihmisiä kohdataan ja miten sitä voi harjoitella. Ammatillisen katsomusosaamisen rakentuminen lähtee ennen kaikkea näistä edellä mainituista asioista. Erilaisten katsomusten ja uskontojen tuntemisesta on hyötyä, mutta aito arvokas

kohtaaminen ei edellytä sitä. Hyvien perustaitojen päälle on hyvä alkaa rakentamaan laajempaa ammatillista katsomusosaamista.

Katsomusosaaminen ei löydy diakoniatyöntekijän ydinosaamiskuvauksesta toisin kuin kirkon nuorisotyöntekijöiden ydinosaamiskuvauksista (Suomen evankelis-luterilainen kirkko i.a.-c, Suomen evankelis-luterilainen kirkko, i.a.-g). Herääkin kysymys miksi sitä ei ole lisätty myös diakoniatyöntekijän ydinosaamiskuvaukseen? Olisiko tässä hyvä tilaisuus päivittää diakonian viranhaltijoiden ydinosaamiskuvausta? Uskontojen ja katsomusten moninaistuminen on arkea myös Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piirissä. Kirkon nelivuotissuunnitelmassa todetaan, että kirkon on nyt tehtävä päätöksiä siitä mihin suuntaan se haluaa mennä, jotta se voi olla jatkossakin merkityksellinen suomalaisessa yhteiskunnassa (Kirkon tutkimus ja koulutus, 2023, s.65). Yhteiskunnallisena toimijana ja omien arvojen mukaisena yhteiskunnallisena suunnannäyttäjänä olisi perusteltua kiinnittää huomiota työntekijöidensä ja erityisesti diakoniatyöntekijöiden substanssiosaamiseen ja liittää ammatillinen katsomusosaaminen osaksi tätä virallisesti.

8.2 Ammatillinen kasvu

Oman ammatillisen kasvun näkökulmasta tämän opinnäytetyön tekeminen on ollut erityisen kasvattavaa sekä vahvistavaa. Opinnäytetyöprosessin aikana minulla on ollut mahdollisuus pitkäänkin miettiä, miten haluan jatkossa kehittää omaa ammatillisuuttani diakoniatyöntekijänä ja millaisia edellytyksiä diakoniaviranhoitamiseen tarvitaan yhteiskunnallisten muutosten myötä tulevaisuudessa. Ammatillinen katsomusosaaminen on mielestäni hyvin ajankohtainen ja tärkeä aihe. Kehittämisprosessi on opettanut minulle, miten prosessin vaiheet käytännössä etenevät ja millaista työelämälähtöinen kehittämistoiminta on. Se on opettanut minulle myös pitkäjänteisyyttä, ajankäytön hallintaa sekä sietämään tietynlaista keskeneräisyyttä. Ajattelen, että nämä ovat myös tärkeitä oppeja ammatillisen kasvun näkökulmasta.

Opinnäytetyöni aikana olen moneen kertaan palannut lukemaan diakoniatyön peruseriaatteita, ydinosaamiskuvausta sekä eettisiä ohjeita. Ajattelen, että se on ollut myös ammatillisen kasvun ja ammatillisen identiteetin rakentumisen kannalta merkityksellistä. Näiden edellä mainittujen sisäistäminen ja kertaaminen olisi ilman opinnäytetyötä jäänyt heikommalle tasolle. Diakoniatyöntekijöiden ammattieettisten ohjeiden noudattaminen opinnäytetyöprosessin eri vaiheissa sekä niiden jatkuva tarkastelu on myös syventänyt ymmärrystäni siitä miten laajasti eettiset ohjeet ohjaavat tulevana diakoniatyöntekijänä kaikkea toimintaani. Oma ajatukseni siitä millaista diakoniatyö on, ja millaista sen pitäisi olla, on myös saanut vahvistusta ja ammatillinen identiteettini on myös sen osalta vahvistunut.

Ammatillisesta katsomusosaamisesta olen oppinut sen, mitä kaikkea se pitää sisällään ja kuinka sitä voi vahvistaa. Olen myös joutunut auki selittämään ja perustelemaan opinnäytetyöni aihetta ja katsomusosaamisen tärkeyttä suullisesti diakoniatyöntekijöille sekä muille kirkon työntekijöille. Se on vahvistanut osaamistani katsomusosaamisen aihepiiristä ja samalla osoittanut sen, kuinka tärkeän aiheen parissa olen päässyt työskentelemään. Erilaiset dialogiset keskustelut ammatillisesta katsomusosaamisesta ovat myös auttaneet reflektoimaan opinnäytetyötäni sekä omia ammatillisia arvojeni. Ammatillisen katsomusosaamiseen liittyvät elementit ovat tulleet erittäin tutuksi ja olen eri tilanteissa myös itse pyrkinyt ja päässyt harjoittelemaan niitä.

Opinnäytetyöprosessi sekä ammatilliseen katsomusosaamiseen perehtyminen ovat auttaneet vahvistamaan ja jäsentelemään tulevana sosiaalialan ammattilaisena sekä diakoniatyöntekijänä omia ammatillisia kompetenssejani. Sosionomin ammatillisista kompetensseista ovat opinnäytetyön myötä vahvistuneet sosiaalialan eettinen osaaminen, tutkimuksellinen kehittämis- ja innovaatio-osaaminen, kriittinen ja osallisuutta edistävä yhteiskuntaosaaminen sekä asiakastyön osaaminen. (Suomen ammattikorkeakoulujen sosiaalialan koulutuksen verkosto, i.a.)

Diakonian viranhaltijan ammatillisesta ydinosaamisesta ovat opinnäytetyöprosessin aikana vahvistuneet diakonian tehtäväosaaminen,

vuorovaikutusosaaminen, teologinen ja arvo-osaaminen, toimintaympäristö- ja yhteisöosaaminen sekä työelämä- ja kehittämisosaaminen (Suomen evankelis-luterilainen kirkko i.a.-d). Kokonaisvaltaisesti diakoniatyöntekijän ydinosaaaminen ja ammatilliset kompetenssit saivat uusia näkökulmia ja syvensivät ammatillista kasvuani.

Opinnäytetyöprosessi sekä ammatilliseen katsomusosaamiseen perehtyminen ovat vahvistaneet reflektio-osaamistani myös ammatillisesta näkökulmasta ja se on näkynyt omien asenteideni, arvojeni sekä toiminnan arvioinnissa. Olen vahvistanut omaa ammatillista katsomusosaamistani koko opinnäytetyöprosessin ajan.

LÄHTEET

- Alasuutari, P. (2011). *Laadullinen tutkimus 2.0*. Vastapaino.
- Canva (i.a.). *Graafisen suunnittelun verkkotyökalu*. Saatavilla 30.3.2025. [Koti - Canva](#)
- Diak (i.a.-a). *KIRKE, Kirkon alan T&K –toiminnan vahvistaminen. Diakin hankkeet*. Saatavilla 16.10.2024. <https://oske-tori-pohja.in.howspace.com/kirke-kirkon-ala-tk-toiminnan-vahvistaminen>
- Diak (i.a.-b). *Osallistavan ja tutkivan kehittämisen opas 2.0*. Tutkimus- ja kehittämistyön luotettavuus. [Opas.] Saatavilla 15.10.2024. <https://libguides.diak.fi/c.php?g=670543&p=4760642>
- Diakoniatyöntekijöiden liitto & DIAK (2016). *Diakoniatyöntekijöiden eettiset ohjeet*. https://www.dtl.fi/media/dtl_eettisetohjeet_2016.pdf
- Hammaren, S., Hietaniemi, M., Kainulainen, S., & Kalanti, M. (2022). *Diakoniabarometri 2022 – Muuttuva ja muuttava diakonia*. Kirkon tutkimus ja koulutus. [Kirkon julkaisut](#)
- Holm, R., Poutanen, P., & Stähle, P. (2018). *Mikä tekee dialogin: Dialogisen vuorovaikutuksen tunnuspiirteet ja edellytykset*. <https://www.sitra.fi/artikkelit/mika-tekee-dialogin-dialogisen-vuorovaikutuksen-tunnuspiirteet-ja-edellytykset/>
- Ikonen, T., & Häkkinen, T. (2024). *Katsomusosaamisen tarve ja asiantuntijuus kirkon toiminta-aloilla -tutkimushankkeen tutkimussuunnitelma*. [Tutkimussuunnitelma].
- Ikonen, T. (2024). Ammatillinen katsomusosaaminen ja sen kehittäminen diakoniatyössä. *Diakonian tutkimus*. [Ammatillinen katsomusosaaminen ja sen kehittäminen diakoniatyössä - pdf](#)
- Ikonen, T. (2020). *Katsomus ennen kaikkea*. [Katsomus ennen kaikkea – Dialogi](#)
- Innokokylä (i.a.). *Fasilitoitu arviointikeskustelu*. Saatavilla 23.10.2024. <https://innokyla.fi/fi/tyokalut/fasilitoitu-arviointikeskustelu>
- Jardi, P., Ilves, T., Karvonen, M., Rinne, I., Tapola, M., Vartiainen, O., Salonen, Livson, S., Kuusikallio, K., Noroila, M., & Heinola, A. (2024). *Uskontolukutaito – Opas arjen kohtaamisiin*. Uskontojen yhteistyö

Suomessa – USKOT –foorumi ry. <https://uskot.fi/wp-content/uploads/2022/06/Uskontolukutaito-opas-VERKKO-2024.pdf>

Kaarre, K., & Miettinen, T. (2019). *Käsi kädessä kohti katsomuksia – Opas katsomuskasvatuksen toteuttamiseen varhaiskasvatuksessa*. [Opinnäytetyö, Diakonia-ammattikorkeakoulu] [Käsi kädessä kohti katsomuksia : Opas katsomuskasvatuksen toteuttamiseen varhaiskasvatuksessa - Theseus](#)

Kallioniemi, A. (2024). *Uskonto- ja katsomusdialogin merkitys*. Teoksessa *Yhteisymmärrysviikon opas: Näkökulmia ja vinkkejä katsomusdialogiin*. Kulttuuri- ja uskontofoorumi FOKUS ry. [yhteisymmärrysviikon-opas.pdf](#)

Katsomusdialogi.fi (i.a.). *Usein kysytyt kysymykset - Mitä ovat katsomukset?* Saatavilla 25.10.2024. <https://katsomusdialogi.fi/dialogitaitajat/usein-kysytyt-kysymykset/>

Katsomusosaamisen tarve ja asiantuntijuus kirkon toiminta-aloilla – tutkimushanke (2024-a). *Ohjausryhmän kokous 11.3.2024*. [Sisäinen kokousmuistio].

Katsomusosaamisen tarve ja asiantuntijuus kirkon toiminta-aloilla – tutkimushanke (2024-b). *Katsomusosaamisen tutkimushankkeen kysely 2023*. [Kyselylomake].

Katsomusosaamisen tarve ja asiantuntijuus kirkon toiminta-aloilla – tutkimushanke (2024-c). *Tietosuojaseloste*. [Tietosuojaseloste]. https://www.diak.fi/wp-content/uploads/2024/08/KAT-hankkeen-tietosuojaseloste_210224_UUSI_Paivitetty-280824.pdf

Katsomusosaamisen tarve ja asiantuntijuus kirkon toiminta-aloilla – tutkimushanke (2024-d). *Perusraportti – Katsomusosaamisen tutkimushankkeen kysely 2023*. [Perusraportti].

Karjalainen, A. L., Kivirinta, M., Nylund, M., Valtonen, M., & Vesterinen, O.(toim.). (2020). *Osallistavan ja tutkivan kehittämisen opas 2.0* (Diak opetus, 7). Diakonia-ammattikorkeakoulu. <http://libguides.diak.fi/oskeopas>

Kirkkohallitus (2013). *Kohti pyhää: Uskontojen kohtaaminen kirkollisissa toimituksissa*. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon julkaisuja 2. Kirkko ja toiminta.

- <https://evl.fi/documents/1327140/55718882/Kohti+Pyh%C3%A4%C3%A4+-+uskontojen+kohtaaminen+kirkollisissa+toimituksissa.pdf/e3daa4d6-fea0-ba1b-c148-679b626d566b?t=1568368562000>
- Kirkon tutkimus ja koulutus (2023). *Kirkko epävarmuuksien ajassa*. Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2020—2023. Kirkon tutkimus ja koulutus. [Kirkon julkaisut](#)
- Konttori, I. (2018). *Uskontolukutaito ja suomalainen uskonnontutkimus*. Uskonnontutkija. <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/8f4fd3f4-e993-4124-9052-865918ce4dd1/content>
- Kopperi, K. (2015). *Ristin rakkaus – Matka Lutherista suomalaiseenseurakuntaelämään*. Kirjapaja.
- Korhonen, V. & Puukari, S. (2013). Ohjaussuhteen rakentuminen ja kulttuurienvälinen dialogi. Teoksessa V. Korhonen, & S. Puukari, (toim.), *Monikulttuurinen ohjaus- ja neuvontatyö* (s. 94—111). PS-kustannus.
- Kulttuuri- ja uskontofoorumi FOKUS ry (2024). *Mitä Uskonto- ja katsomusdialogi tarkoittaa?* katsomusdialogi.fi/wp-content/uploads/2024/10/yhteisymmrrysviikon-opas.pdf
- Linjakumpu, A., Sakaranaho, T, Konttori, J., Rissanen, I, Illman, R, Ubani, M., & Tiilikainen, M. (2023). *Uskontolukutaito suomalaisessa yhteiskunnassa*. Gaudeamus.
- Laine, E. (2018). *Katsomuskasvatusopas Halisten päivähoitoyksikölle*. [Opinnäytetyö, Turun ammattikorkeakoulu] [Katsomuskasvatusopas Halisten päivähoitoyksikölle - Theseus](#)
- Malkavaara, M. (2021). Uskontolukutaito ja sen merkitys monikulttuurisessa työssä. Teoksessa S. Hyväri., & P. Sahonen. (toim.). *Monikulttuurisen ohjausosaamisen kehittäminen - Virtaa ohjaukseen –koulutushankkeen tulokset*. (s.128—145). (Diak Työelämä 22). Diakonia-ammattikorkeakoulu. [Monikulttuurisen ohjausosaamisen kehittäminen](#)
- Nikkanen, A. (2020). *Tuttu, vieras uskontolukutaito*. Teoksessa *Diakoniabarometri 2020 – Aina uuden edessä*. Suomen evankelis-

- luterilaisen kirkon julkaisuja 88. Kirkkohallitus. [Diakoniabarometri 2020 Aina uuden edessä](#)
- Opetushallitus (i.a.). *Mitä katsomuksella tarkoitetaan?* Saatavilla 15.10.2024. <https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/mita-katsomuksella-tarkoitetaan>
- Rasinkangas, S., & Saarinen, H. (2023). *Uskontodialogi diakoniatyössä*. [Opinnäytetyö, Diakonia-ammattikorkeakoulu] [Uskontodialogi diakoniatyössä - Theseus](#)
- Rautionmaa, H. (17.9.2013). *Uskontodialogi – mahdollisuus uskontojen väliseen yhteisymmärrykseen*. Liikkeessä yllirajojen. [Uskontodialogi – mahdollisuus uskontojen väliseen yhteisymmärrykseen | Liikkeessä yli rajojen](#)
- Rautionmaa, H. (7.2.2020). *Uskonto- ja katsomusdialogi*. Katsomukset.fi. [Uskonto- ja katsomusdialogi |](#)
- Rättyä, L. (2012). Diakoniatyö yksilöiden ja perheiden parissa. Teoksessa R., Gothoni, R., Helosvuori, K., Kuusimäki, & K., Puuska, (toim.), *Kantakaa toistenne kuormia. Diakoniatyönperusteet ja käytäntö*. (s. 80—110) Kirjapaja.
- Salminen, A. (2011). *Mikä kirjallisuuskatsaus? - Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja halinnotieteellisiin sovelluksiin*. Vaasan Yliopisto. https://www.uwasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf
- Salonen, K., Eloranta, S., Hautala, T., & Kinos, S. (2017). *Kehittämistoiminta ja kehittämisen menetelmiä ammatillisessa korkeakoulutuksessa*. [YAMK opinnäytetyö, Turun ammattikorkeakoulu]. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/817817/isbn9789522166494.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
- Shmulevich-Mossolainen E., Kidd, M., & Alija-Salih, N. (2023). *Opas katsomuskasvatukseen varhaiskasvatuksessa*. [Opinnäytetyö, Diakonia-ammattikorkeakoulu]. [Opas katsomuskasvatukseen varhaiskasvatuksessa - Theseus](#)
- Suomen ammattikorkeakoulujen sosiaalialan koulutuksen verkosto (i.a.). *Sosionomi AMK -tutkinnon kompetenssit*. Saatavilla 15.4.2025. [Sosiaalialan tutkinnot, kompetenssit ja suositukset](#)

- Suomen evankelis-luterilainen kirkko (2022). *Kirkon varhaiskasvatuksen ydinosaamiskuvaus*. https://evl.fi/plus/wp-content/uploads/sites/3/2023/07/KH_YO_varhaiskasvatuksen_ohjan_ydinosaamiskuvaus_062022.pdf
- Suomen evankelis-luterilainen kirkko (i.a.-a). *Diakonia avaa kirkon ovia*. Saatavilla 25.10.2024. [Diakonia avaa kirkon ovia - EVL Plus](#)
- Suomen evankelis-luterilainen kirkko. (i.a.-b). *Diakonian periaatteita*. Saatavilla 25.10. <https://evl.fi/plus/seurakuntaelama/diakonia/diakonian-periaatteita/>
- Suomen evankelis-luterilainen kirkko (i.a.-c). *Diakonian viranhaltijan ydinosaamiskuvaus*. Saatavilla 15.10.2024. <https://kirkonydinosaaminen.fi/diakonian-viranhaltija.html>
- Suomen evankelis-luterilainen kirkko (i.a.-d). *Kirkon ammattien yhteinen ydinosaamiskuvaus*. Saatavilla 15.10.2024. <https://kirkonydinosaaminen.fi/yhteinen-ydinosaaminen.html>
- Suomen evankelis-luterilainen kirkko (i.a.-e). *Nuorisotyönohjaajan ydinosaamiskuvaus*. Saatavilla 15.10.2024. <https://kirkonydinosaaminen.fi/nuorisotyönohjaaja.html>
- Suomen evankelis-luterilainen kirkko (i.a.-f). *Monikulttuurisuus*. Saatavilla 1.4.2025. [Monikulttuurisuus - EVL Plus](#)
- Suomen evankelis-luterilainen kirkko (i.a.-g). *Seurakunnat ja maahan muuttaneet*. Saatavilla 1.4.2025. [Seurakunnat ja maahan muuttaneet - EVL Plus](#)
- Talentia (2022). *Arki, arvot ja etiikka – Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet*. <https://talentia.lukusali.fi/#/reader/4fb08bf6-d9e1-11ed-bdad-00155d64030a>
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (i.a.-a). *Hyvä tieteellinen käytäntö*. Saatavilla 15.10.2024. <https://tenk.fi/fi/hyva-tieteellinen-kaytanta-htk>
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (i.a.-b). *Opinnäytetyön eettiset ohjeet*. Saatavilla 15.10.2024. <https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Opinn%C3%A4ytety%C3%B6prosessin%20eettiset%20suositukset%20muistilistat%20opiskelijalle%20ja%20ohjaajalle.pdf>

LIITE 1. Arviointilomake

ARVIOINTI

Mitä hyvää?

Mitä huonoa?

*Mitä tekisit toisin
tai mitä lisää?*

LIITE 2. Katsomusosaamisen työkirja diakoniatyöntekijöille

https://www.canva.com/design/DAGTNEOzAHw/yH4SzPMrUKgSswPTPE29HQ/view?utm_content=DAGTNEOzAHw&utm_campaign=designshare&utm_medium=link2&utm_source=uniquelinks&utlId=h082541be30